

A Model for Iran's Cognitive Defense Policy: A Scenario-Based Foresight Approach

Zabihallah Vahdaninia¹ | Valiallah Vahdaninia^{2✉}

1- PhD Candidate in International Relations, Islamic Azad University, Ahvaz Branch, Iran.
E-mail: hosein.m.sadeq@gmail.com

2- Assistant professor of Public Policy. IRI Military Command and Staff University, Tehran.
Iran. E-mail: vvnia@casu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

2025/6/7

Received in

revised form:

2025/7/16

Accepted:

2025/7/21

Published online:

2025/11/22

Keywords:

*Cognitive Warfare,
Defense Policy,
Scenario Planning,
Intelligent
Command,
Cognitive Chaos*

ABSTRACT

Objective: The aim of the study was to propose a three-level (strategic, institutional, operational) policy model for cognitive defence in Iran to counter cognitive threats and to increase national resilience.

Methods: A mixed-method approach has been used. Data have been collected through a systematic literature review (2015-25, Scopus and Magiran databases), an analysis of high-level Iranian documents (e.g., the Second Step Declaration on the Revolution, 2018), international reports, and the views of cognitive science and policy experts. The thematic analysis identified 14 key drivers, while the MICMAC analysis extracted five key drivers with significant influence and uncertainty. Strategic scenario planning has been used to develop future-oriented scenarios and a three-level model.

Findings: Four futuristic scenarios (Intelligent Command, Advanced Divergence, Cognitive Chaos, and Defense Management) have been developed. The Intelligent Command scenario, which combines strong political will with modern technology, has been identified as the optimal approach to increase cognitive resilience. The three-level model emphasised active narrative policy, institutional coordination, and local content creation.

Conclusion: Effective cognitive defense requires a national policy paper, a Supreme Cognitive Defense Council, an integrated Intelligent command, increased media literacy, and investments in homegrown cognitive technologies. If these factors are neglected, we risk undesirable scenarios like cognitive chaos.

Cite this article: Vahdaninia,Z. and Vahdaninia,V. (2025). A Model for Iran's Cognitive Defense Policy: A Scenario-Based Approach. (e728551). *Defensive Future Studies*, 10(38), 161-202.

DOI:[10.22034/dfs.2025.2062373.1914](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2062373.1914)

Publisher: IRI Military Command and Staff University

Extended Abstract

Introduction:

The human mind is now the main battlefield in the age of cognitive warfare, so national cognitive security is an essential part of national security. Cognitive threats seek to erode political legitimacy, national identity, and social cohesiveness through psychological manipulation, social media, and targeted narratives (Nye, 2004). Developing Intelligent, forward-thinking cognitive defense policies is crucial for Iran, a country dealing with complex geopolitical issues and growing soft threats, to improve national resilience. Key drivers, such as political will, institutional coordination, social cohesion, and cognitive technology advancements, must be addressed by these policies (Floridi, 2014). To detect and neutralize threats, cognitive technology advancements such as artificial intelligence (AI) and social data analytics are essential (Zuboff, 2019). While social cohesion, which is based on national and religious identity, serves as a buffer against cognitive disruptions, political will guarantees a cogent policy direction (Tajfel and Turner, 2004).

Through organizations like the proposed Supreme Cognitive Defense Council, institutional coordination improves the effectiveness of policy implementation. Although cognitive threats are acknowledged in Iranian strategic documents like the "National Cyberspace Strategy" (2020), there is no comprehensive, integrated policy framework in these documents, which results in reactive and dispersed efforts.

In order to close this gap, this study uses a scenario-based foresight approach to create a three-tiered (strategic, institutional, and operational) cognitive defense policy model. The model uses thematic analysis, MICMAC structural analysis, and scenario planning to identify important drivers and examine likely future scenarios by fusing international theories such as soft power with Iran's local context. The goal of this framework is to give decision-makers the means to fortify Iran's cognitive security against potential dangers.

Methodology:

In order to create a three-tiered cognitive defense policy model, this study uses a mixed-methods (qualitative-quantitative) approach with an applied-developmental focus. Table 1 summarizes the three stages of the methodology: strategic scenario planning, MICMAC structural analysis, and thematic analysis.

Table 1: Summary of Research Phases

Phase	Method	Data Sources	Tools
Thematic Analysis	Braun & Clarke (2006)	Iranian strategic documents, international reports, scientific articles (2015–2025)	Excel for data management
MICMAC Structural Analysis	Godet (2006)	Expert panel inputs (7 experts, purposive sampling)	MICMAC for Analysis
Scenario Planning	Godet (2006)	Key drivers from MICMAC analysis	MICMAC for visualizations

Data were collected through a qualitative approach of Iranian strategic documents, international reports, and peer-reviewed articles from Scopus and MagIran, and the results were validated by a Cohen's Kappa (Braun & Clarke, 2006) panel, which identified drivers with high levels of uncertainty and developed scenarios based on a three-tiered model.

Findings:

The results, which are organized around the three-tiered model and backed by important theoretical frameworks like soft power (Nye, 2004), institutionalism (Peters, 2021), and foresight (Godet, 2006), are derived from thematic analysis, MICMAC structural analysis, and scenario planning.

Thematic Analysis;

Table 2 displays the results of the thematic analysis, which revealed 420 open codes, 45 intermediate themes, and 14 important drivers at three levels.

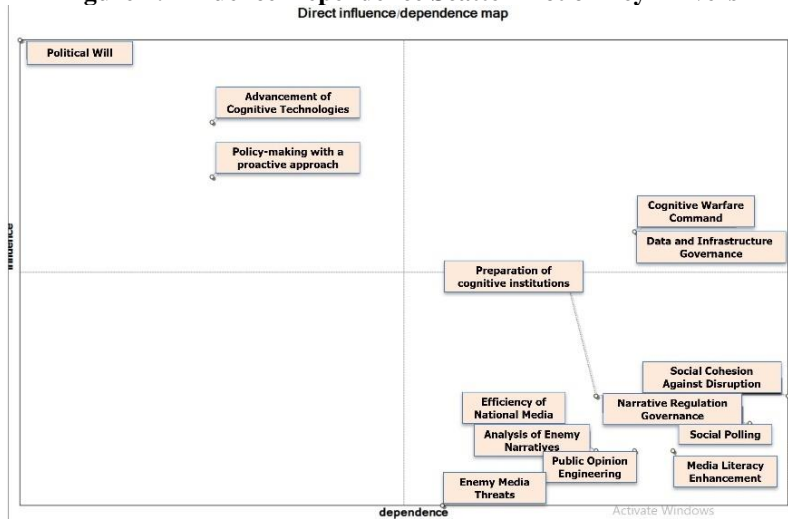
Table 2: Key Drivers by Policy Level

Level	Key Drivers
Strategic	Political will, narrative policy-making, and national-religious identity
Institutional	Cognitive command, institutional coordination, data governance
Operational	Indigenous content production, media literacy, narrative monitoring

MICMAC Structural Analysis

Political will, the development of cognitive technology, proactive narrative policy, cognitive warfare command, and data governance were identified as the five main drivers by MICMAC analysis. Plotting of these in an influence-dependence space (Figure 1) revealed that the development of cognitive technologies and political will were high-influence, high-uncertainty drivers.

Figure 1: Influence-Dependence Scatter Plot of Key Drivers

Scenario Planning;

As indicated in Table 3, four scenarios were created based on how political will and the development of cognitive technology interact.

Table 3: Scenario Matrix for Cognitive Defense Policy

	Strong Political Will	Weak Political Will
Developed Cognitive Technology	Intelligent Command	Advanced Divergence
Underdeveloped Cognitive Technology	Defensive Management	Cognitive Chaos

A national cognitive defense strategy and AI-driven operations are supported by the Intelligent Command scenario, which combines strong political will with cutting-edge technology. Social unrest results from cognitive chaos, which is exacerbated by a lack of political will and inadequate technology.

Conclusion

Using a scenario-based foresight approach, this study integrates strategic, institutional, and operational levels to propose a three-tiered cognitive defense policy model for Iran. To combat cognitive threats and improve resilience, the model places a high priority on political will and the development of cognitive technologies. The most reliable framework is provided by the Intelligent Command scenario, which is consistent with Iran's strategic documents and international research on cognitive warfare. The model offers a useful framework for policymakers by fusing international theories with Iran's cultural context. Limited access to classified data is one of the limitations, indicating the necessity of more secondary driver research in the future. This model gives decision-makers a flexible framework for securing Iran's cognitive security via cultural congruence and strategic vision.

References:

1. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. DOI: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
2. Floridi, L. (2014). *The fourth revolution: How the infosphere is reshaping human reality*. Oxford University Press. URL: <https://philpapers.org/rec/FLOTFR-3>
3. Godet, M. (2006). Creating futures: Scenario planning as a strategic management tool. *Economica*. URL: <http://www.lapropective.fr/dy>
4. Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs. URL: https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power
5. Peters, B. G. (2021). *Institutional theory in political science: The new institutionalism* (4th ed.). Edward Elgar Publishing URL: <https://www.elgar.com/shop/>
6. Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press. DOI: [10.4324/9780203505984-16](https://doi.org/10.4324/9780203505984-16)
7. Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. PublicAffairs. URL: <https://raggeduniversity.co.uk/>
8. Supreme Council of Cyberspace. (2020). National Cyber Space Strategy Document of the Islamic Republic of Iran. URL: <https://rc.majlis.ir/fa/law/download/1751605>

مدلی برای سیاست‌گذاری دفاع شناختی ایران؛ یک رویکرد آینده‌نگاری سناریومحور

د. ذبیح‌اله وحدانی نیا^۱ | ولی‌اله وحدانی نیا^۲

۱- دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد، اهواز، ایران. ایمیل: hosein.m.sadeq@gmail.com

۲- استادیار سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران، ایران. (نویسنده

مسئول) ایمیل: vyenia@casu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی پژوهشی	هدف: طراحی مدل سه‌سطحی (راهبردی، نهادی، عملیاتی) سیاست‌گذاری دفاع شناختی برای مقابله با تهدیدات شناختی و تقویت تاب‌آوری ملی ایران. هدف اصلی این مطالعه بوده است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۷	روش: از رویکرد ترکیبی کیفی-کمی، استفاده شده است. داده‌ها از طریق مرور نظام‌مند متون علمی (۲۰۱۵-۲۰۲۵)، پایگاه‌های اسکوپوس و مگ‌ایران، تحلیل اسناد بالادستی ایران، گزارش‌های بین‌المللی، و نظرات خبرگان علوم شناختی و سیاست‌گذاری گردآوری شد. تحلیل مضمون ۱۴ پیشران را شناسایی کرد. تحلیل میک‌مک پنج پیشران کلیدی با اثرگذاری و عدم قطعیت بالا را استخراج نمود. سپس، سناریونویسی راهبردی برای طراحی سناریوهای آینده‌محور منطبق با مدل سه‌سطحی به کار گرفته شد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۵	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۳۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۰۱	یافته‌ها: چهار سناریوی آینده‌محور «فرماندهی هوشمند»، «واگرایی پیشرفته»، «آشفته‌نگی شناختی»، «مدیریت تدافعی» طراحی شد. سناریوی «فرماندهی هوشمند» با اراده سیاسی قوی و فناوری پیشرفته، مطلوب‌ترین حالت برای تاب‌آوری شناختی است. مدل سه‌سطحی بر سیاست‌گذاری روایی، هماهنگی نهادی، و تولید محتوای بومی تأکید دارد.
کلیدواژه‌ها: جنگ شناختی، سیاست دفاعی، سناریونگاری، فرماندهی هوشمند، آشفته‌نگی شناختی	نتیجه‌گیری: دفاع شناختی مؤثر مستلزم تدوین سند ملی، تشکیل شورای عالی دفاع شناختی، فرماندهی هوشمند یکپارچه، ارتقای سواد رسانه‌ای، و سرمایه‌گذاری در فناوری‌های شناختی بومی است. بی‌توجهی به این عوامل می‌تواند به سناریوهای نامطلوب مانند «آشفته‌نگی شناختی» منجر شود.

استناد: وحدانی نیا، ذبیح‌الله و وحدانی نیا، ولی‌اله. (۱۴۰۴). مدلی برای سیاست‌گذاری دفاع شناختی ایران؛

یک رویکرد سناریومحور. *آینده‌پژوهی دفاعی*، ۱۰ (۳۸)، ۱۶۱-۲۰۲.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2062373.1914](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2062373.1914)

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

در دنیای امروز، جنگ شناختی به یکی از پیچیده‌ترین چالش‌های امنیت ملی تبدیل شده است، جایی که «ذهن انسان» میدان اصلی نبرد گردیده است و کسب برتری در تصمیم، هدف اصلی جنگ است (بوراتف، ۲۰۲۵؛ مرجانویک، ۲۰۲۵).

این نوع جنگ، در محیط امنیتی کنونی اهمیت فزاینده‌ای یافته است، جایی که دشمنان به طور مستمر در تلاشند با استفاده از استراتژی‌های پیچیده و هماهنگ شده در حوزه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اطلاعاتی، یکپارچگی فرآیندهای سیاسی و تصمیم‌گیری در جوامع دموکراتیک و همچنین اهداف نظامی-استراتژیک آنها را تضعیف کنند (برنال و همکاران، ۲۰۲۰؛ میلر، ۲۰۲۳). برای ایران، که با پیچیدگی‌های محیط امنیتی و فشارهای ژئوپلیتیکی و تهدیدات نرم فزاینده‌ای روبه‌روست، طراحی سیاست‌های هوشمند دفاع شناختی ضرورتی انکارناپذیر دارد. اما چنین طراحی هوشمندانه‌ای از سیاست دفاعی نیازمند یک مدل است که بستری علمی برای سیاست‌گذاری دفاع شناختی در ایران ارائه دهد تا امکان تحلیل تهدیدات شناختی، تا طراحی سیاست‌های آینده‌محور، برای یک دفاع شناختی منسجم و پویا را فراهم کند.

در این میان، شواهدی که از مرور متون و تحلیل اسناد ایرانی، بدست آمد نشان داد که عواملی مانند پیشرفت فناوری‌های شناختی (مثل هوش مصنوعی)، اراده سیاسی، و هماهنگی نهادی و انسجام اجتماعی مبتنی بر هویت ملی-دینی، کلید تقویت تاب‌آوری ملی هستند (زوبوف، ۲۰۱۹؛ فلوریدی، ۲۰۱۴؛ تاجفل و ترنر، ۲۰۰۴).

برای نمونه، هوش مصنوعی می‌تواند شایعات شبکه‌های اجتماعی را رصد و خنثی کند (مکانادار، ۲۰۲۴)، در حالی که اراده سیاسی قوی، به‌عنوان پیشران راهبردی، جهت‌گیری‌های کلان و تعهد رهبری به سیاست‌گذاری یکپارچه را تضمین می‌کند (پارسونز، ۱۹۹۵). همچنین، هماهنگی نهادی، از طریق ایجاد ساختارهای یکپارچه مانند شورای عالی دفاع شناختی، اجرای سیاست‌ها را کارآمد می‌سازد (پیتز، ۲۰۲۱). اگرچه اسناد بالادستی ایران، مانند «سند راهبردی فضای مجازی» (۱۳۹۹)، به تهدیدات شناختی اشاره کرده‌اند، اما فقدان چارچوبی جامع و منسجم، اقدامات را پراکنده، غیرمنسجم، و واکنشی کرده است. این پژوهش با طراحی یک مدل سه‌سطحی (راهبردی، نهادی، عملیاتی) و بهره‌گیری از آینده‌نگاری سناریومحور، تلاش می‌کند این شکاف را پر

کند. ما با تلفیق نظریه‌های جهانی مانند قدرت نرم (نای، ۲۰۰۴) و روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳) با ارزش‌های اسلامی-ایرانی، چارچوبی عملیاتی ارائه می‌دهیم که می‌تواند به سیاست‌گذاران کمک کند با پیش‌بینی تهدیدات آینده، امنیت شناختی کشور را تقویت کنند.

مرور پیشینه و مبانی نظری

الف) مفهوم جنگ شناختی و دفاع شناختی

جنگ شناختی ریشه در استراتژی‌های دستکاری و فریب در زمینه‌های سیاسی و نظامی دارد که نمونه‌هایی از آن را در تاکتیک‌های باستانی چون سانتزو می‌توان دید. همانطور که فناوریهای انتشار اطلاعات پیشرفت کردند، این استراتژی‌ها هم تکامل یافته و دامنه تمرکز خود را از تصمیم‌گیرندگان به کل جمعیت گسترش داده و از عملیات‌های روانی، تبلیغات و اخیراً حوزه سایبری بهره برده‌اند. امروزه جنگ شناختی شامل استفاده استراتژیک از علوم اعصاب، علوم رفتاری و فناوری‌های دیجیتال برای تاثیرگذاری و اختلال در شناخت انسان است و به عنصری کلیدی در درگیریهای مدرن و رقابت‌های استراتژیک تبدیل شده است (دپه، ۲۰۲۴).

در واقع جنگ شناختی، یکی از ابعاد جنگ‌های ترکیبی با هدف تأثیر بر ذهن و ادراک افراد است (بورائف، ۲۰۲۵). این نوع جنگ با ایجاد ابهام ادراکی و شکل‌دهی به روایت‌های مسلط، و با بهره‌گیری از اکوسیستم‌های اطلاعاتی، انسجام اجتماعی، هویت ملی، و مشروعیت سیاسی را نشانه می‌گیرد و به دنبال برتری در تصمیم است (واسینگر، ۲۰۲۴). این مفهوم جنگ شناختی چالش‌ها و فرصت‌هایی را برای کاربردهای نظامی و تحلیلی به همراه دارد. تحلیل مفهوم جنگ شناختی ارائه شده توسط ناتو نشان می‌دهد که این مفهوم ذاتاً آینده‌نگر است (دپه، ۲۰۲۴).

دفاع شناختی، در مقابل، شامل سیاست‌ها و اقداماتی است که برای حفاظت از ادراک ملی و تقویت تاب‌آوری شناختی طراحی شده‌اند (فلوریدی، ۲۰۱۴). ما در این پژوهش، با بررسی اسناد بین‌المللی و ایرانی، دریافتیم که چارچوب سیاست دفاع شناختی در واقع بر پایه فهم فرآیندهای شناختی انسان‌ها شکل می‌گیرد لذا یک مدل سیاست‌گذاری دفاع شناختی باید بر تلاقی علوم شناختی، ارتباطات استراتژیک، و سیاست‌های امنیتی استوار باشد. نظریه کدگذاری پیش‌بینی (هونگ، ۲۰۲۲) توضیح می‌دهد که چگونه حملات

شناختی با ایجاد تفاوت بین اطلاعات مورد انتظار و واقعی، ذهن افراد را ناپایدار می‌کنند. این دیدگاه به مدل سیاست‌گذاری کمک می‌کند تا نقاط آسیب‌پذیر ادراکی را شناسایی و راهکارهایی برای مقابله با آن‌ها پیشنهاد گردد.

ب) خلاء پژوهشی

مطالعات جهانی، مثل آثار لیبیک (۲۰۰۷) و میسکیمون و همکاران (۲۰۱۳)، بر نظریه‌های جنگ شناختی و روایت‌سازی تمرکز دارند، اما عمدتاً از منظر دغدغه‌های بافتار کشورهای غربی ارائه شده‌اند که انطباقی با بافتارهای بومی ایران ندارد. مطالعات داخلی هم (مثل مرادی و احمدی، ۱۴۰۳؛ کشاورز و میرزایی، ۱۴۰۳؛ رحیمی، ۱۴۰۳) به اهمیت تهدیدات شناختی اشاره کرده‌اند، همین‌طور برخی اسناد بالادستی (مثل سند راهبرد ملی فضای مجازی، ۱۳۹۹؛ و...) از زوایای مختلفی به بحث از دغدغه‌های مرتبط با تهدیدات شناختی اشاره دارند اما همه اینها فاقد ایده یک مدل سیاست‌گذاری منسجم و جامع برای امر دفاع شناختی هستند. پس برای پرکردن این خلاء پژوهشی و برخلاف مطالعات غربی که بر فناوری و عملیات روانی دشمن تمرکز دارند، ما در این پژوهش تلاش کردیم چارچوبی بومی طراحی کنیم که با ارزش‌های اسلامی-ایرانی و اقتضات بومی ایران همخوان باشد. این چارچوب نه تنها به دفاع در برابر تهدیدات خارجی، بلکه به تقویت انسجام درونی از طریق روایت‌سازی بومی و سواد رسانه‌ای تأکید دارد.

ج) چارچوب‌بندی نظری

دفاع شناختی به‌عنوان حوزه‌ای نوظهور در سیاست‌گذاری دفاعی، نیازمند چارچوبی منسجم برای تحلیل تهدیدات شناختی و طراحی سیاست‌های بومی در ایران است. ما در این پژوهش، با الهام از ادبیات سیاست‌گذاری عمومی، یک مدل سه‌سطحی (راهبردی، نهادی، عملیاتی) طراحی کردیم که فرآیند سیاست‌گذاری را به جهت‌گیری‌های کلان، هماهنگی نهادی، و اقدامات میدانی تقسیم می‌کند (پارسونز، ۱۹۹۵؛ هیل و وارون، ۲۰۱۷):

- سطح راهبردی: تدوین جهت‌گیری‌های کلان آینده‌نگر
- سطح نهادی: هماهنگی ساختارها و نهادها برای اجرای سیاست‌ها
- سطح عملیاتی: اقدامات میدانی مربوط به اجرای سیاست‌ها

این چارچوب‌بندی نظری با تلفیق شش نظریه کلیدی و بطورخاص، رویکرد آینده‌نگاری سناریومحور و انطباق آن‌ها با پیشران‌های شناسایی شده در پژوهش، شکل گرفته است. نخست، مدل چرخه سیاست‌گذاری عمومی^۱ است که توسط هارولد لاسول (۱۹۵۶) به عنوان یکی از پیشگامان معرفی شد و بعدها توسط اندیشمندان دیگر، با تفاوت در تعداد یا نام مراحل، توسعه یافت. این نظریه، فرآیند سیاست‌گذاری را به مراحل متوالی و سازمان‌یافته‌ای تقسیم می‌کند که مدیریت و تحلیل هر مرحله را تسهیل می‌نماید. این ساختار چرخه‌ای موجب می‌شود تا فرآیند سیاست‌گذاری حالت تکرارشونده و پویا به خود گیرد که امکان یادگیری و سازگاری سیاست‌ها با تغییرات محیطی فراهم شود (پرایسینوس و همکاران، ۲۰۱۷). در تلفیق دیدگاه‌های مختلف به این تقسیم‌بندی می‌توان گفت معمولاً این چرخه به طور کلی شامل پنج مرحله اصلی است: رصد و شناسایی (پایش مسائل و نیازهای سیاستی)، تحلیل (بررسی و ارزیابی گزینه‌ها و پیامدهای سیاستی به منظور انتخاب بهترین راهکار)، طراحی و تصمیم (تدوین و اتخاذ سیاست‌ها)، اجرا و هماهنگی (تخصیص منابع، هماهنگی نهادی و سازماندهی عملیات اجرایی)، ارزیابی و بازنگری (سنجش اثربخشی سیاست‌ها، بازخوردگیری و اصلاح سیاست‌ها بر اساس نتایج ارزیابی برای بهبود مستمر) (جان و وریچ، ۲۰۱۷؛ فریمن، ۲۰۱۳). با وجود تنوع مدل‌های چرخه سیاست‌گذاری در ادبیات علمی، این پنج مرحله به عنوان چارچوبی جامع و قابل تطبیق در بسیاری از تحلیلهای سیاست عمومی است و نقش محوری در تضمین کیفیت و اثربخشی سیاست‌ها دارند (بانها و همکاران، ۲۰۲۲). این تقسیم‌بندی از فرآیند سیاست‌گذاری می‌تواند مدلی کارآمد برای ساماندهی نظام‌مند و مستند سیاست‌گذاری دفاع شناختی به شمار آید که همواره بر اهمیت بازخورد و اصلاح مستمر تأکید دارد. دوم، نظریه قدرت نرم (نای، ۲۰۰۴) بر تأثیرگذاری فرهنگی و مشروعیت نظام تأکید دارد. در سطح راهبردی، این نظریه برای تقویت روایت‌های ملی با استفاده از ارزش‌های اسلامی-ایرانی و پیشران «اراده سیاسی» به کار می‌رود، مانند طراحی کمپین‌های رسانه‌ای برای تقویت هویت ملی. این رویکرد با مطالعات اخیر در جنگ شناختی (ژانگ، ۲۰۲۲) هم‌راستا است.

¹ Policy Cycle

سوم، نظریه روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳) که بر ساخت روایت‌های منسجم برای مدیریت ادراک عمومی تمرکز دارد. در سطح عملیاتی، این نظریه با پیشران «پیشرفت فناوری» همخوان است و برای تولید محتوای بومی، مانند ویدئوهای دیجیتال برای خنثی‌سازی شایعات، استفاده می‌شود.

چهارم، نظریه هویت اجتماعی (تاجفل و ترنر، ۲۰۰۴) که بر نقش هویت جمعی در انسجام اجتماعی تأکید دارد. در سطح عملیاتی، هویت ملی-دینی ایران به‌عنوان سپری در برابر تهدیدات شناختی عمل می‌کند و با پیشران «انسجام اجتماعی» تقویت می‌شود، مثلاً از طریق برنامه‌های آموزشی در مساجد یا رسانه ملی.

پنجم، نظریه نهادی‌گرایی (پیترز، ۲۰۲۱) که بر نقش نهادها در اجرای سیاست‌ها و هماهنگی تأکید دارد. در سطح نهادی، این نظریه برای طراحی ساختارهایی مثل شورای عالی دفاع شناختی با تکیه بر پیشران «هماهنگی نهادی» کاربرد دارد، مانند همکاری بین رسانه ملی و وزارت اطلاعات.

ششم، رویکرد آینده‌پژوهی (گوده، ۲۰۰۱) که با شناسایی پیشران‌ها و سناریوهای محتمل، سیاست‌گذاری آینده‌محور را تسهیل می‌کند. این رویکرد در سطح راهبردی، با پیشران «پیشرفت فناوری»، برای پیش‌بینی تهدیدات شناختی، مانند گسترش اطلاعات جعلی، به کار گرفته شده است.

جدول ۱: ارتباط نظریه‌ها با سطوح مدل سیاست‌گذاری دفاع شناختی

سطح مدل	کاربرد در دفاع شناختی	نظریه
راهبردی	طراحی سیاست‌های پویا برای رصد و پاسخ به تهدیدات	چرخه سیاست‌گذاری
راهبردی	تقویت مشروعیت نظام از طریق روایت‌های ملی	قدرت نرم
راهبردی	پیش‌بینی تهدیدات آینده با سناریونویسی	آینده‌پژوهی
نهادی	ایجاد ساختارهای هماهنگ مانند شورای دفاع شناختی	نهادگرایی
عملیاتی	تولید محتوای بومی برای مقابله با روایت‌های دشمن	روایت راهبردی
عملیاتی	تقویت تاب‌آوری شناختی با هویت ملی-دینی	هویت اجتماعی

یک وجه نوآوری این چارچوب‌بندی نظری در انطباق آن با بافتار بومی ایران (مانند ارزش‌های اسلامی-ایرانی و اسناد بالادستی مثل بیانیه گام دوم انقلاب) است که این

چارچوبی منسجم و عملیاتی برای تقویت تاب‌آوری شناختی و تأمین امنیت شناختی در برابر تهدیدات آینده فراهم می‌کند. این پیوند نظری با بافتار، که با مطالعات جهانی مانند آریتون (۲۰۲۵) در حوزه جنگ شناختی دیجیتال هم‌سو است، بستری علمی برای سیاست‌گذاری دفاع شناختی در ایران ارائه می‌دهد که امکان تحلیل تهدیدات شناختی، از رصد کمپین‌های رسانه‌ای دشمن تا طراحی سیاست‌های آینده‌محور، برای یک دفاع شناختی منسجم و پویا را فراهم می‌کند.

روش‌شناسی

برای هدف طراحی مدل سه‌سطحی سیاست‌گذاری دفاع شناختی ایران با رویکرد آینده‌نگاری سناریومحور، پژوهشی کاربردی-توسعه‌ای با روش ترکیبی (کیفی-کمی) انجام شد. این پژوهش در سه مرحله اصلی پیش رفت: تحلیل مضمون، تحلیل ساختاری میک‌مک^۱، و سناریونویسی راهبردی (جدول ۲).

جدول ۲: خلاصه مراحل پژوهش

مرحله	روش	فعالیت	خروجی
۱	تحلیل مضمون (براون و کلارک، ۲۰۰۶)	جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها (مرور نظام‌مند)	شناسایی پیشران‌ها
۲	تحلیل میک‌مک (گوده، ۲۰۲۳)	تحلیل اثرات متقابل (میز خبرگی)	تعیین پیشران‌های کلیدی با عدم قطعیت بالا
۳	سناریونویسی راهبردی (گوده، ۲۰۰۱)	طراحی سناریوهای آینده‌محور	تدوین سناریوها و مدل سه‌سطحی

داده‌های کیفی از طریق مرور نظام‌مند اسناد بالادستی ایران (مانند بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۸؛ سند راهبردی فضای مجازی، ۱۳۹۹)، گزارش‌های بین‌المللی (ناتو، ۲۰۲۰؛ رند، ۲۰۲۱)، اسناد راهبردی کشورها مانند دکترین عملیات شناختی ارتش آمریکا (بووان و همکاران، ۲۰۰۵) و مقالات علمی (۲۰۱۵-۲۰۲۵) از پایگاه‌های اسکوپوس و مگ‌ایران گردآوری شدند. منابع بر اساس اعتبار علمی، به‌روز بودن، و ارتباط با دفاع شناختی انتخاب شدند. با استفاده از روش تحلیل مضمون براون و کلارک (۲۰۰۶)، کدها توسط دو تحلیلگر مستقل استخراج شد و پایایی آن‌ها با ضریب کاپای کوهن (۰.۸۲) تأیید

^۱ MICMAC

شد که نشان‌دهنده توافق بالای تحلیلگران است. مضامین در سه سطح راهبردی، نهادی، و عملیاتی دسته‌بندی شدند و توسط تیمی متشکل از هفت کارشناس در حوزه‌های علوم شناختی، عملیات روانی، و سیاست‌گذاری دفاعی (انتخاب‌شده به روش قضاوتی هدفمند) اعتبارسنجی شدند.

برای شناسایی پیشران‌های کلیدی، از روش میک‌مک (گودت، ۲۰۰۶) استفاده شد که به دلیل توانایی در تحلیل روابط پیچیده در سیستم‌های پویا انتخاب گردید که در مقایسه با روش‌هایی مانند درخت احتمالات که برای سیستم‌های خطی، مناسب‌تر است (گودت و دورانس، ۲۰۱۱).

ماتریس تعاملات (۱۴×۱۴) توسط همان تیم کارشناسی (با حداقل ۱۰ سال تجربه) در مقیاس ۰ تا ۳ تکمیل شد (جدول ۳). در موارد اختلاف، از تکنیک دلفی برای اجماع استفاده کردیم. نتایج در فضای اثرگذاری-اثرپذیری تحلیل شد تا پیشران‌های با اثرگذاری و عدم قطعیت بالا شناسایی شوند.

جدول ۳: مقیاس نمره دهی میزان اثرگذاری هر پیشران

معنا	بدون اثر	اثر ضعیف	اثر متوسط	اثر قوی
امتیاز	۰	۱	۲	۳

با بهره‌گیری از چارچوب آینده‌پژوهی گوده (۲۰۰۶)، سناریوهای آینده‌محور بر اساس پیشران‌های کلیدی با عدم قطعیت بالا طراحی شدند. ترکیب حالات مختلف این پیشران‌ها به خلق سناریوهایی منجر شد که با مدل سه‌سطحی هم‌راستا بودند. برای مدیریت داده‌ها از اکسل، برای تحلیل ساختاری و تجسم نمودارها از نرم‌افزار میک‌مک، استفاده شد. این روش‌شناسی با نظریه‌های چرخه سیاست‌گذاری، نهادی‌گرایی، و آینده‌پژوهی همخوان است. نوآوری روش‌شناختی پژوهش در تلفیق تحلیل مضمون، میک‌مک، و سناریونویسی با بافتار بومی ایران در یک نظم نظری سه‌سطحی (راهبردی، نهادی و عملیاتی) است که امکان تحلیل جامع تهدیدات شناختی و طراحی سیاست‌های آینده‌محور را فراهم می‌کند.

یافته‌ها

با تحلیل داده‌های کیفی و کمی، چارچوبی سه‌سطحی برای سیاست‌گذاری دفاع شناختی ایران ارائه می‌شود که برشش نظریه پشتیبان بحث (چرخه سیاست‌گذاری، قدرت نرم، آینده‌پژوهی، نهادی‌گرایی، روایت راهبردی، هویت اجتماعی) متکی است. در اینجا، یافته‌ها در سه بخش اصلی شامل تحلیل مضمون، تحلیل ساختاری میک‌مک، و سناریوهای آینده‌محور ارائه می‌شوند و سپس به مدل سیاست‌گذاری پرداخته می‌شود.

۱. تحلیل مضمون

تحلیل مضمون با رویکرد براون و کلارک (۲۰۰۶) بر روی منابع متنوع شامل اسناد بالادستی ایران، گزارش‌های بین‌المللی، و مقالات علمی انجام شد. از ۴۲۰ کد باز استخراج‌شده، ۴۵ مضمون میانی و ۱۴ پیشران شناسایی شدند. جداول ۴ و ۵ و ۶، نمایی کلی از نظم سلسله‌مراتبی تحلیل مضمون انجام گرفته و فرآیند کدگذاری صورت گرفته تا رسیدن به پیشران‌ها در سه سطح مدل (راهبردی، نهادی، عملیاتی) را ارائه می‌دهد.

جدول ۴. تحلیل مضمون و استخراج پیشران‌های سطح راهبردی

ردیف	منبع	مضامین		
		پایه	میانی	
۱	بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۸؛ سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، ۱۳۸۴؛ پارسونز، ۱۹۹۵؛ حاجی‌زاده، ۱۴۰۱؛ آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۴؛ کشاورز و همکاران، ۱۴۰۳؛ دیپه و اسکال، ۲۰۲۴؛ لی و همکاران، ۲۰۲۵؛	ادراک بالا، احاطه شناختی، جایگاه حکومت در سیاست‌گذاری دفاعی، تأثیر بر اراده، استقلال، خودکفایی دفاعی، سیاست سیاسی به تهدیدات شناختی، تعهد رهبری، تصمیم‌گیری کلان، مقاومت در برابر تهاجم فرهنگی، تقویت اراده سیاسی، وحدت ملی، سیاست‌گذاری کلان، چشم‌انداز بلندمدت، مدیریت بحران، مدیریت ادراک و اطلاعات، و..	عزم رهبری مقاومت استقلال و خودکفایی دفاعی چشم انداز راهبردی	اراده سیاسی نظام
۲	سیاست‌های کلی علم و فناوری ۱۳۹۳؛ گوذه، ۲۰۰۱؛ هایدن‌ریش و همکاران، ۲۰۲۰؛ شفانی، ۱۴۰۲؛ ردینگ و ولز، ۲۰۲۲؛ دوویدی و همکاران، ۲۰۲۱؛ کانو و همکاران، ۲۰۱۶؛ کیم و همکاران، ۲۰۲۳؛ محمدی فاتح و همکاران، ۱۴۰۳؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛ لی و همکاران، ۲۰۲۵؛	هوش مصنوعی، توسعه فناوری‌های نوین، الگوریتم‌های شناختی، زیرساخت‌های دیجیتال، قدرت متا نظامی، رابط‌های مغز- کامپیوتر، پویایی سیستم‌های پیچیده، رباتهای قاتل، واقعیت مجازی، فناوریهای تصویربرداری مغزی نزدیک به مادون قرمز، نوآوری‌های سایبری، فناوری‌های رسانه‌ای، دستکاری شناختی با فناوری، و..	پژوهش و فناوری زیرساخت‌های دیجیتال نوآوری شناختی	پیشرفت فناوری‌های شناختی
۳	سند رسانه ملی، ۱۳۹۷؛ میکیمون و همکاران، ۲۰۱۳؛	سیاست فرهنگی، تولید برنامه‌های فرهنگی، تولید محتوای بومی، تقویت	برنامه‌ریزی فعال	

سیاست‌گذاری روایی پیش‌دستانه	روایت‌سازی پیش‌دستانه	رسانه‌های محلی، روایت‌سازی ملی، برنامه‌های امیدبخش، تقویت هویت دینی، برنامه‌ریزی روایت، تنظیم ارزش‌های شناختی، نقش الگوریتم‌ها در نشر روایت، روایت‌سازی پیش‌دستانه، تقویت روایت‌های بومی، برنامه‌ریزی روایت، مشروع‌نمایی قدرت، تقویت فرهنگ، تقویت امنیت شناختی و..	لی و همکاران، ۲۰۲۵؛ مقتدایی و ازغندی، ۱۳۹۵؛ یوسفوند و همکاران، ۱۴۰۳؛ کشاورز و همکاران، ۱۴۰۳؛ راقی و همکاران، ۱۴۰۱؛ اقدامی و همکاران، ۱۴۰۳؛ دیه و اسکال؛ ۲۰۲۴؛ کومبار، ۲۰۲۵؛ پای، ۲۰۲۴؛
	امیدبخشی		
	هویت‌سازی		

جدول ۵. تحلیل مضمون و استخراج پیش‌ران‌های سطح نهادی

ردیف	منبع	مضامین		
		پایه	میانی	
۴	سیاست‌های کلی نظام «فتا»، ۱۳۸۹؛ سند حکمرانی فضای مجازی، ۱۳۹۸؛ پیترز، ۲۰۲۱؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ری‌دینگر و ولز، ۲۰۲۲؛ دیوودی و همکاران، ۲۰۲۱؛ لی و همکاران، ۲۰۲۵؛ جلیلود و نبی‌لو، ۱۴۰۳؛ شاملو و رضازاده، ۱۴۰۳؛ کومبار، ۲۰۲۵؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛	نظارت بر محتوای رسانه‌ای، تنظیم‌گری فضای مجازی، قوانین فضای مجازی، فیلترینگ هوشمند، استانداردسازی محتوا، تنظیم‌گری محتوا، فیلترینگ هوشمند، استانداردسازی رسانه‌های دیجیتال، و..	تنظیم‌گری قوانین و مقررات سیاست رسانه	حکمرانی مقررات روایت
۵	سند دفاع سایبری، ۱۳۹۴؛ سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل، پیترز، ۲۰۲۱؛ رند، ۲۰۲۱؛ حاجی‌زاده، ۱۴۰۱؛ کشاورز و میرزایی، ۱۴۰۳؛ ری‌دینگر و ولز، ۲۰۲۲؛ دیوودی و همکاران، ۲۰۲۱؛ جلیلود و نبی‌لو، ۱۴۰۳؛ فرهادی و همکاران، ۱۴۰۳؛ کلاویر، ۲۰۲۵؛ مرکز تعالی نهادی سی.ام.دی.آر، ۲۰۲۴؛	هماهنگی سازمانی، تاب‌آوری نهادی، آموزش سازمانی، زیرساخت‌های نهادی، شبکه‌سازی کنشگران، هم‌افزایی نهادها، آمادگی دفاعی، آموزش سازمانی، بازسازی نهادی، پدافند غیرعامل، ادراکات انسان، نفوذ به فرآیندهای ذهنی، قطبی‌سازی جامعه و کاهش اعتماد به نهادهای اجتماعی و..	هماهنگی و شبکه‌سازی زیرساخت نهادی تاب‌آوری و آموزش ظرفیت‌سازی	آمادگی نهادی مقابله شناختی
۶	سند حکمرانی فضای مجازی، ۱۳۹۸؛ زوبوف، ۲۰۱۹؛ ۱۳۹۹؛ محمدی فاتح و همکاران، ۱۴۰۳؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛ کرمی و متقی، ۲۰۲۴؛ کوویندرچ، ۲۰۲۴؛ لی و همکاران، ۲۰۲۵؛ آکابویک، ۲۰۲۴؛ ماکاندار، ۲۰۲۴؛	قوانین فضای مجازی، امنیت داده، فیلترینگ، تنظیم‌گری دیجیتال، تنظیم‌گری داده، زیرساخت دیجیتال، زیرساخت‌های سایبری، حفاظت از داده‌های ملی، مدیریت پلتفرم‌ها، سواد رسانه، هوش مصنوعی، مداخلات شناختی، تهدیدات ترکیبی، حکمرانی دیجیتال، و..	تنظیم‌گری دیجیتال امنیت سایبری زیرساخت‌های ملی فیلترینگ هوشمند	حکمرانی داده و زیرساخت
۷	سند دفاع سایبری، ۱۳۹۴؛ مؤسسه مطالعات جنگ، ۲۰۲۵؛ آرتون، ۲۰۲۵؛ لپسکی، ۲۰۰۷؛	فرماندهی روایی، قرارگاه جنگ شناختی، شورای عالی دفاع	ساختارهای فرماندهی	

فرماندهی جنگ شناختی	هماهنگی دفاعی	شناختی، ساختارهای دفاعی، هماهنگی عملیاتی، مدیریت بحران شناختی، عملیات دفاعی	ونارد، ۲۰۱۰؛ حاجی زاده، ۱۴۰۱؛ عراقی و همکاران، ۱۴۰۱؛ علیزاده گرجی و سیدی، ۱۴۰۳؛ شاملو، رضا و رضازاده، مصطفی، ۱۴۰۳؛ فرهادی و همکاران، ۱۴۰۳؛ ملی و همکاران، ۲۰۲۵؛ کرمی و متقی، ۲۰۲۴؛ شجاعیان و همکاران، ۱۴۰۳؛ وحدانی‌نیا، ۱۴۰۳
	مدیریت بحران شناختی	استراتژیهای همگرایی روایتها، هماهنگی نهادی و شبکه‌سازی کنشگران، فرماندهی و کنترل، و..	

جدول ۶. تحلیل مضمون و استخراج پیشران‌های سطح عملیاتی

ردیف	منبع	مضامین	
		پایه	میانی
۸	سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، ۱۳۸۴؛ بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۸؛ نای، ۲۰۰۴؛ گراهام و همکاران، ۲۰۱۳؛ قاسمی و ابراهیم‌آبادی، ۱۳۹۰؛ کریمی، ۱۴۰۱؛ مقدسی، ۱۴۰۱؛ یاری، ۱۴۰۰؛ شاه‌محمدی و فاطمی، ۱۴۰۲	تقویت هویت ملی، توسعه فرهنگی، مشروعیت نظام، مقاومت در برابر تهاجم فرهنگی، جذابیت فرهنگی، انسجام ملی، وحدت اجتماعی، ثبات ذهنی، اعتماد عمومی، اعتبار بین‌المللی، انسجام ملی، روایت‌های ملی، ارزش‌ها، هویت ملی-دینی، وحدت اسلامی، مقاومت فرهنگی، هویت جمعی، تعلق ملی، الگوهای رفتاری، هنجارهای جامعه؛	سازمان‌دهنده
۹	سیاست‌های کلی نظام، «افتا»، ۱۳۸۹؛ سند حکمرانی فضای مجازی، ۱۳۹۸؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛ پیترز، ۲۰۲۱؛ شاملو و رضازاده، ۱۴۰۳؛ مفخمی و همکاران، ۱۴۰۳	رصد فضای مجازی، تحلیل ادراکات عمومی، نظرسنجی‌های اجتماعی، نهاد سنجش افکار، تحلیل داده‌های اجتماعی، پایش رسانه‌ای، ارزیابی افکار عمومی	افکارسنجی اجتماعی
۱۰	سند دفاع سایبری؛ ناتو، ۲۰۲۰؛ بووان و همکاران، ۲۰۰۵؛ عراقی و همکاران، ۱۴۰۱؛ آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۴؛ فرهادی و همکاران، ۱۴۰۳؛ مفخمی و همکاران، ۱۴۰۳؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛ شاه‌محمدی و فاطمی، ۱۴۰۳	شبکه‌های اجتماعی دشمن، رسانه‌های فارسی‌زبان، عملیات روانی دشمن، پخش شایعه و اخبار دروغ، تحریف واقعیت‌ها، سیاه‌نمایی، بزرگ‌نمایی عیوب، پنهان کردن دستاوردها، عملیات روانی دشمن، جنگ شناختی دشمن، روایت‌سازی متخاصم، تحریف هویت ملی، تهدیدات سایبری، فریب شناختی، عملیات روانی دشمن،	روایت‌سازی دشمن تحریف و دروغ پراکنی شبیخون رسانه‌های متخاصم
۱۱	سند راهبردی فضای مجازی، ۱۳۹۸؛ براون و کلارک، ۲۰۰۶؛ جعفریان جزی، ۱۴۰۳؛ صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۵؛ حسنی، ۱۴۰۲	آموزش سواد رسانه‌ای در مدارس، برنامه‌های آموزشی عمومی، کارگاه‌های سواد رسانه‌ای، دوره‌های آنلاین، آموزش تفکر انتقادی، شناسایی اخبار جعلی، سواد دیجیتال	برنامه‌های آموزشی سواد شهروندی مهارت‌های تحلیلی

تحلیل روایت‌های دشمن	تحلیل تهدیدات	تحلیل روایت‌های دشمن، عملیات روانی دشمن، روایت‌سازی متخاصم، شناسایی تهدیدات سایبری، تحلیل جنگ ترکیبی، رصد روایت‌های جهانی، جنگ اطلاعاتی،	سند دفاع سایبری، ۱۳۹۴؛ مسیکیمون و همکاران، ۲۰۱۳؛ بوان و همکاران، ۲۰۰۵؛ عراقی و همکاران، ۱۴۰۱؛ پیمانیان، ۱۴۰۳؛	۱۲
	رصد جهانی			
مهندسی افکار عمومی	روایت‌سازی امیدبخش	روایت‌سازی دفاعی، تولید محتوای ملی، اقناع عمومی، تقویت رسانه‌های داخلی، برنامه‌های فرهنگی، روایت‌های امیدبخش، هویت‌سازی ملی، شکل‌دهی افکار عمومی، طراحی روایت‌های هدفمند، مدیریت ادراکات، تحلیل رفتار اجتماعی، هدایت افکار، تابآوری اطلاعاتی، کنترل بازتابی، و...	سند رسانه ملی، ۱۳۹۷؛ مسیکیمون و همکاران، ۲۰۱۳؛ واسینگر، ۲۰۲۴؛ ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ فرهادی و همکاران، ۱۴۰۳؛ احمدی، ۱۴۰۰؛ محمدی فاتح و همکاران، ۱۴۰۲؛	۱۳
	اقتناع عمومی			
	مدیریت ادراکات			
	تحلیل رفتار			
	تقویت رسانه			
کارآمدی رسانه ملی	تولید محتوای ایرانی اسلامی	تقویت رسانه ملی، تولید برنامه‌های فرهنگی، سرمایه‌گذاری در صداوسیما، محتوای بومی رسانه‌ای، برنامه‌های امیدبخش، تقویت هویت دینی، روایت‌سازی ملی	سند رسانه ملی، ۱۳۹۷؛ مسیکیمون و همکاران، ۲۰۱۳؛ علیزاده، ۱۴۰۰؛ احمدی، ۱۴۰۰؛ کریمی، ۱۴۰۱؛ یوسفی و همکاران، ۱۴۰۲؛ فصیحی و همکاران، ۱۴۰۲؛	۱۴
	بازسازی و تقویت رسانه ملی			
	روایت‌سازی با کیفیت و به موقع			

پیشران‌های استنتاج شده با شش نظریه کلیدی پشتیبان بحث ما و متغیرهای اصلی تحقیق هم‌راستا هستند.

جدول ۷: خلاصه پیوند پیشران‌های سطوح سه‌گانه با نظریه‌ها و متغیرهای تحقیق

متغیرهای اصلی تحقیق	نظریه مرتبط	پیشران‌ها	سطح
پیشرفت فناوری، اراده سیاسی	چرخه سیاست‌گذاری، قدرت نرم، آینده‌پژوهی، روایت راهبردی	اراده سیاسی نظام، سیاست‌گذاری روایی پیش‌دستانه، پیشرفت فناوری‌های شناختی	راهبردی
هماهنگی نهادی، پیشرفت فناوری	نهادی‌گرایی، آینده‌پژوهی، چرخه سیاست‌گذاری	حکمرانی مقررات روایت، آمادگی نهادی مقابله شناختی، حکمرانی داده و زیرساخت، فرماندهی جنگ شناختی	نهادی
انسجام اجتماعی	روایت راهبردی، هویت اجتماعی، آینده‌پژوهی، قدرت نرم	انسجام اجتماعی در برابر اختلال، افکارسنجی اجتماعی، تهدیدات رسانه‌ای دشمن، ارتقاء سواد رسانه‌ای، تحلیل روایت‌های دشمن، مهندسی افکار عمومی، کارآمدی رسانه ملی	عملیاتی

۱۴ پیشران (مضامین سازمان‌دهنده) استنتاج شده در فرآیند تحلیل مضمون (جداول بالا) مبنای تحلیل‌های بعدی (میک مک و سناریونویسی) قرار گرفت.

۲. تحلیل ساختاری میک‌مک

پس از تشکیل ماتریس تعاملات (۱۴×۱۴) و محاسبه شاخص‌ها، ۵ پیشران کلیدی با بالاترین اثرگذاری شناسایی شدند و پیشران‌های با عدم‌قطعیت بالا بر اساس موقعیت آن‌ها در فضای اثرگذاری-اثرپذیری و پویایی محیطی مشخص شدند.

جدول ۸: پیشران‌های کلیدی و تحلیل عدم‌قطعیت

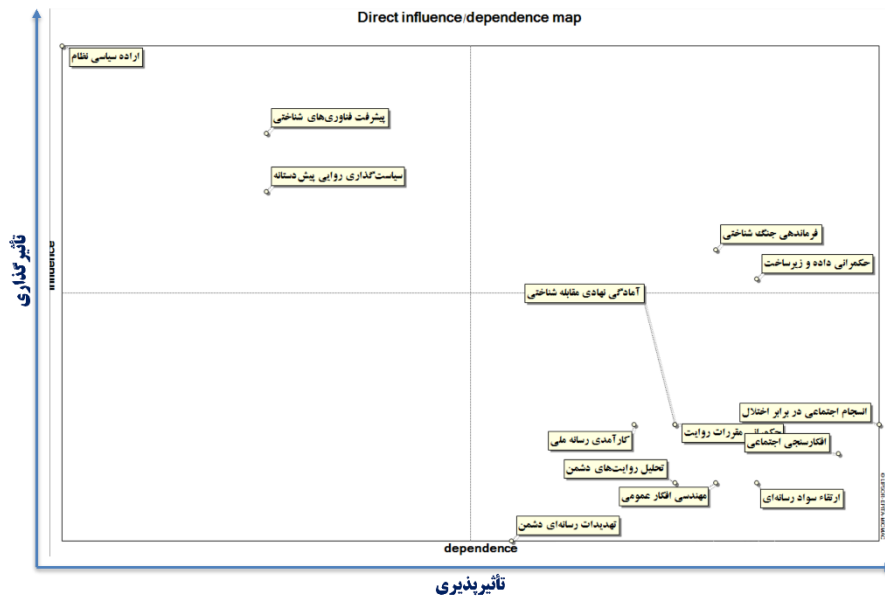
ردیف	پیشران	شاخص اثرگذاری	شاخص اثرپذیری	نقش در سیستم	عدم‌قطعیت
۱	اراده سیاسی نظام	۳.۲	۱.۸	محرك کلیدی	بالا
۲	پیشرفت فناوری‌های شناختی	۳.۰	۲.۰	محرك کلیدی	بالا
۳	سیاست‌گذاری رویی پیش‌دستانه	۲.۸	۲.۲	محرك کلیدی	متوسط
۴	فرماندهی جنگ شناختی	۲.۶	۲.۴	رابط کلیدی	متوسط
۵	حکمرانی داده و زیرساخت	۲.۵	۲.۳	رابط کلیدی	متوسط

تفسیر نتایج تحلیل میک‌مک، نقش محوری پنج پیشران کلیدی در سیاست‌گذاری دفاع شناختی جمهوری اسلامی ایران را تأیید می‌کند. این پیشران‌ها، با تکیه بر چارچوب‌های نظری قدرت نرم (نای، ۲۰۰۴)، نهادی‌گرایی (پیترز، ۲۰۲۱)، روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۷) و آینده‌پژوهی (گودت، ۲۰۰۶؛ گودت و دورنس، ۲۰۱۱)، تحلیل شده و با بافتار بومی ایران (مانند اسناد بالادستی و ارزش‌های اسلامی-ایرانی) همسو هستند:

- اراده سیاسی نظام (اثرگذاری: ۳.۲، اثرپذیری: ۱.۸) به دلیل نقش راهبردی در تعیین جهت‌گیری‌های کلان و هدایت هماهنگی نهادی، بالاترین اثرگذاری را دارد. برای مثال، تعهد رهبری به تدوین سند ملی دفاع شناختی، سیاست‌های رویی را تقویت می‌کند. عدم‌قطعیت بالای آن به وابستگی به تصمیم‌گیری‌های سیاسی و پویایی محیط ژئوپلیتیکی ایران و تحولات عصر دیجیتال مربوط است (آریتون، ۲۰۲۵).

- پیشرفت فناوری‌های شناختی (اثرگذاری: ۳.۰، اثرپذیری: ۲.۰) با تأثیر بر تحلیل داده‌های اجتماعی و تولید محتوای دیجیتال، محور توسعه دفاع شناختی است. فناوری‌های شناختی در حال تغییر اساسی ماهیت جنگ مدرن هستند. برای نمونه، سامانه‌های رصد مبتنی بر هوش مصنوعی می‌توانند شایعات شبکه‌های اجتماعی را خنثی کنند (زوبوف، ۲۰۱۹). هوش مصنوعی، چالش‌ها و فرصت‌های

- متعددی را در حوزه‌های مختلف از جمله کاربردهای نظامی ایجاد می‌کند (دوویدی و همکاران، ۲۰۲۱). عدم قطعیت بالای آن ناشی از سرعت نوآوری‌های جهانی و نیاز به زیرساخت‌های بومی است (آریتون، ۲۰۲۵).
- سیاست‌گذاری روایی پیش‌دستانه (اثرگذاری: ۲.۸، اثرپذیری: ۲.۲) با هدایت تولید محتوای بومی و مدیریت ادراک عمومی، در سطح راهبردی عمل می‌کند. برای مثال، طراحی کمپین‌های رسانه‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی-ایرانی، مشروعیت نظام را تقویت می‌کند (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳). عدم قطعیت متوسط آن به وابستگی آن به اراده سیاسی و دسترسی به فناوری‌های پیشرفته بازمی‌گردد.
 - فرماندهی جنگ شناختی (اثرگذاری: ۲.۶، اثرپذیری: ۲.۴) با نقش واسطه‌ای، هماهنگی بین نهادهای امنیتی و رسانه‌ای را تسهیل می‌کند. تشکیل شورای عالی دفاع شناختی می‌تواند این نقش را تقویت کند (پیترز، ۲۰۲۱). عدم قطعیت متوسط آن به چالش‌های ایجاد ساختارهای جدید و نیاز به هماهنگی بین‌سازمانی مربوط است.
 - حکمرانی داده و زیرساخت (اثرگذاری: ۲.۵، اثرپذیری: ۲.۳) با فراهم‌سازی زیرساخت‌های دیجیتال، اجرای سیاست‌های دفاع شناختی را پشتیبانی می‌کند. برای نمونه، توسعه پلتفرم‌های بومی برای رصد روایت‌های تهدیدزا، تاب‌آوری شناختی را افزایش می‌دهد (زوبوف، ۲۰۱۹). عدم قطعیت متوسط آن به نیاز به سرمایه‌گذاری کلان و هماهنگی نهادی وابسته است.
- این یافته‌ها، همسو با مطالعات جهانی جنگ شناختی (مثل آریتون، ۲۰۲۵) و اسناد بالادستی ایران (مانند بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۸)، اهمیت اولویت‌بندی اراده سیاسی و آینده‌نگری فناوری پیشرفته را برای تحقق سناریوی مطلوب تأیید می‌کنند.
- برای تجسم نقش پیشران‌ها در سیستم، نمودار پراکندگی ۱۴ پیشران در فضای دوبعدی اثرگذاری-اثرپذیری (نمودار ۱) با استفاده از نرم‌افزار میک مک ترسیم شد. در این نمودار، محور افقی اثرگذاری (تأثیر پیشران بر دیگران) و محور عمودی اثرپذیری (تأثیر دیگران بر پیشران) را نمایش می‌دهد (گودت، ۲۰۰۶؛ گودت و دورنس، ۲۰۱۱).

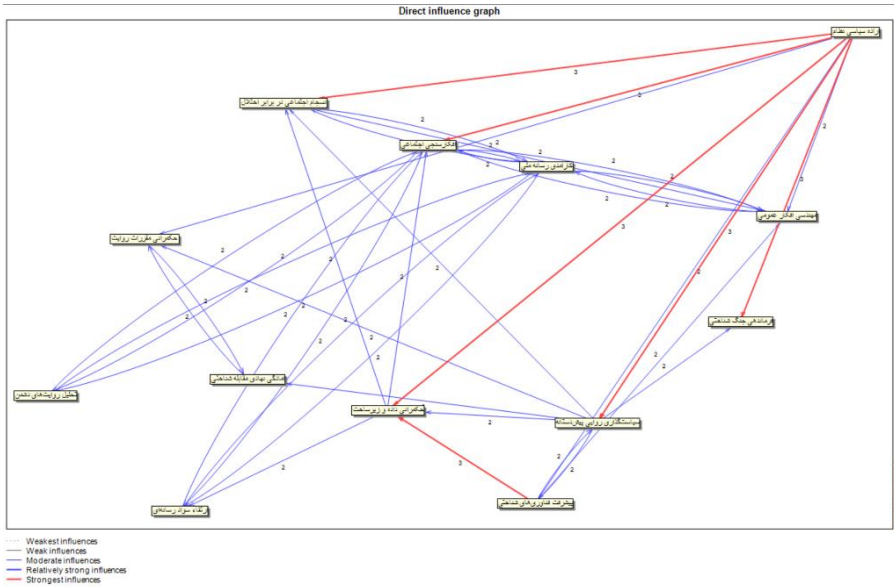
نمودار ۱. پراکندگی پیشران‌ها در فضای اثرگذاری-اثرپذیری

در این نمودار پراکندگی، پیشران‌های «اراده سیاسی نظام» و «پیشرفت فناوری‌های شناختی» در ربع بالا-چپ (محرك کلیدی) قرار دارند، که نشان‌دهنده اثرگذاری بالا و عدم قطعیت زیاد آن‌هاست. این پیشران‌ها به‌عنوان محورهای اصلی برای طراحی سناریوهای آینده انتخاب شدند. پیشران‌های «فرماندهی جنگ شناختی» و «حکمرانی داده و زیرساخت» در ربع رابط کلیدی، نقش واسطه‌ای در سیستم را ایفا می‌کنند.

برای تجسم روابط مستقیم بین پیشران‌ها (۱۴ پیشران) نقشه این روابط بر اساس ماتریس تعاملات میک میک استخراج شده است (نمودار ۲).

در این نمودار، پیکان‌ها شدت اثرگذاری (۰: بدون اثر، ۳: اثر قوی) را نشان می‌دهند (گودت، ۲۰۰۶؛ گودت و دورنس، ۲۰۱۱).

این نقشه، اثرگذاری قوی «اراده سیاسی» بر پیشران‌های نهادی و عملیاتی را تأیید می‌کند؛ چنانکه پیشران «اراده سیاسی نظام» با پیکان‌های خروجی متعدد، اثرگذاری قوی بر پیشران‌های نهادی (مانند: فرماندهی جنگ شناختی) و عملیاتی (مانند: انسجام اجتماعی) دارد. پیشران «پیشرفت فناوری‌های شناختی» نیز بر پیشران‌های عملیاتی (مثل سواد رسانه‌ای) اثر قابل توجهی دارد.

نمودار ۲: نقشه روابط مستقیم پیشران‌ها

این نقشه، پویایی سیستم دفاع شناختی را روشن کرده و پایه‌ای برای تحلیل و سناریونویسی فراهم می‌آورد.

۳. سناریوهای راهبردی سیاست دفاع شناختی

با ترکیب پیشران‌های کلیدی با عدم قطعیت بالا («اراده سیاسی نظام» و «پیشرفت فناوری‌های شناختی») منطبق با نظم سه‌سطحی (راهبردی، نهادی، عملیاتی)، چهار سناریوی محتمل برای دفاع شناختی ایران طراحی شد:

جدول ۹: ماتریس سناریوهای آینده

وضعیت پیشران‌ها	اراده سیاسی قوی	اراده سیاسی ضعیف
فناوری شناختی توسعه یافته	«فرماندهی هوشمند» رهبری فعال و انسجام ملی در حکمرانی روایت	«واگرایی پیشرفته» نبود انسجام نهادی و کنترل دشمن بر فضای روایت
فناوری شناختی توسعه نیافته	«مدیریت تدافعی» اقدامات محدود دولت در غیاب زیرساخت توانمند	«آشفته‌گی شناختی» تشدید جنگ روایت‌ها و ضعف دفاع شناختی

۱- سناریوی فرماندهی هوشمند (اراده سیاسی قوی، فناوری توسعه یافته)؛

اراده سیاسی منسجم و سرمایه‌گذاری گسترده در فناوری‌های شناختی پیشرفته مانند هوش مصنوعی بومی، منجر به شکل‌گیری یک سیستم دفاع شناختی یکپارچه و قدرتمند می‌شود.

در سطح راهبردی، تدوین سند ملی دفاع شناختی با تأکید بر هویت ملی-دینی و سیاست‌گذاری روایی پیش‌دستانه برای تقویت مشروعیت نظام از اولویت‌های اصلی است. به عنوان مثال، طراحی استراتژی کلان برای مدیریت ادراک عمومی با استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال بومی اجرا می‌شود.

در سطح نهادی، تشکیل شورای عالی دفاع شناختی برای هماهنگی میان نهادهای امنیتی، رسانه‌ای و فرهنگی و توسعه زیرساخت‌های تحلیل داده و رصد روایت‌ها، از اقدامات کلیدی محسوب می‌شود. مثل ایجاد قرارگاه جنگ شناختی با همکاری سازمان پدافند غیرعامل و وزارت اطلاعات و دیگر نهادهای مسئول.

در سطح عملیاتی، تولید محتوای بومی با محوریت ارزش‌های اسلامی-ایرانی (مثل ترویج استورهای ملی و مذهبی) و اجرای برنامه‌های سواد رسانه‌ای در مدارس و پلتفرم‌های آنلاین انجام می‌شود؛ همچنین راه‌اندازی سامانه رصد مبتنی بر هوش مصنوعی برای شناسایی شایعات در شبکه‌های اجتماعی از دیگر اقدامات است.

پیامد این سناریو تاب‌آوری شناختی بالا، بازدارندگی مؤثر در برابر تهدیدات رسانه‌ای دشمن و تقویت اعتماد عمومی است. اراده سیاسی قوی، پیشرفت فناوری بومی (مانند هوش مصنوعی رصدگر)، و هماهنگی نهادی منجر به انسجام اجتماعی بالا و خنثی‌سازی تهدیدات شناختی می‌شود.

۲- سناریوی واگرایی پیشرفته (اراده سیاسی ضعیف، فناوری توسعه یافته)؛

باوجود دسترسی به فناوری‌های پیشرفته مانند ابزارهای تحلیل داده، فقدان اراده سیاسی منسجم باعث پرتکنندگی اقدامات و ناکارآمدی در بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها می‌شود. در سطح راهبردی، نبود سیاست‌های کلان منسجم برای دفاع شناختی و پراکندگی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی مشهود است؛ مثلاً ناتوانی در تدوین سند ملی دفاع شناختی به دلیل اختلافات سیاسی. در سطح نهادی، هماهنگی ضعیف بین نهادها مانند رسانه ملی و سازمان‌های امنیتی و استفاده ناکارآمد از زیرساخت‌های دیجیتال مشاهده می‌شود؛

نمونه آن عدم همکاری بین وزارت ارشاد و سازمان پدافند غیرعامل در مدیریت روایت‌ها است. در سطح عملیاتی، تولید محتوای پراکنده و غیرهدفمند سبب آسیب‌پذیری در برابر کمپین‌های رسانه‌ای دشمن می‌شود؛ مثلاً گسترش شایعات در شبکه‌های اجتماعی بدون پاسخ مؤثر. پیامد این سناریو آسیب‌پذیری شناختی، تضعیف انسجام اجتماعی و نفوذ روایت‌های متخاصم است.

۳- سناریوی آشفتگی شناختی (اراده سیاسی ضعیف، فناوری توسعه‌نیافته)؛

ضعف در همه پیشران‌ها، منجر به نفوذ روایت‌های خارجی و کاهش اعتماد عمومی می‌شود. این سناریوی بحرانی نمایانگر فقدان اراده سیاسی و زیرساخت‌های فناورانه است که به فروپاشی ادراکی و اجتماعی منجر می‌شود. در سطح راهبردی، نبود سیاست‌های کلان برای مقابله با تهدیدات شناختی و عدم اولویت‌بندی دفاع شناختی در برنامه‌های ملی وجود دارد. در سطح نهادی، فقدان هماهنگی بین نهادها و نبود ساختارهای فرماندهی مشخص است؛ مثلاً نبود نهادی برای رصد و تحلیل روایت‌های تخریبی. در سطح عملیاتی، فضای رسانه‌ای رها شده و روایت‌های بحران‌محور دشمن گسترش می‌یابد؛ نمونه آن ناتوانی در پاسخ به کمپین‌های رسانه‌ای دشمن مانند شایعات علیه وحدت ملی است. پیامدهای این سناریو کاهش اعتماد عمومی، ناآرامی‌های اجتماعی و فرسایش مشروعیت سیاسی است.

۴- سناریوی مدیریت تدافعی (اراده سیاسی قوی، فناوری توسعه‌نیافته)؛

اینجا، اراده سیاسی برای مقابله با تهدیدات وجود دارد، اما کمبود فناوری‌های پیشرفته باعث ناکارآمدی اقدامات می‌شود. در سطح راهبردی، تلاش برای تدوین سیاست‌های کلان صورت می‌گیرد اما به دلیل نبود زیرساخت‌های فناورانه محدود است؛ مثلاً طراحی سیاست‌های روایی بدون پشتیبانی ابزارهای تحلیل داده. در سطح نهادی، هماهنگی نسبی بین نهادها برقرار است اما کمبود فناوری موجب ناکارآمدی می‌شود؛ نمونه آن همکاری محدود بین رسانه ملی و نهادهای امنیتی بدون بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال پیشرفته است. در سطح عملیاتی، اقدامات واکنشی و دیر هنگام مانند محدودسازی شبکه‌های اجتماعی انجام می‌شود؛ مثلاً واکنش کند به شایعات رسانه‌ای به دلیل فقدان سامانه‌های

هشدار سریع. پیامد این سناریو بی‌اعتمادی مزمن، شکاف ادراکی در جامعه و ناکارآمدی در مدیریت روایت‌ها است.

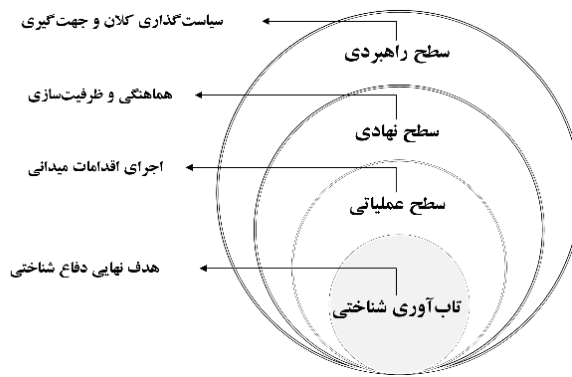
جدول ۱۰: خلاصه مدل سه‌سطحی در سناریوهای آینده

سطح عملیاتی	سطح نهادی	سطح راهبردی	سناریو
تولید محتوای بومی، سواد رسانه‌ای، رصد هوش مصنوعی	شورای عالی دفاع شناختی، زیرساخت‌های دیجیتال	سند ملی دفاع شناختی، سیاست‌گذاری روایی	فرماندهی هوشمند
محتوای غیرهدفمند، آسیب‌پذیری رسانه‌ای	هماهنگی ضعیف نهادها	پراکندگی سیاستی	واگرایی پیشرفته
رها شدن فضای رسانه‌ای، نفوذ دشمن	فقدان ساختارهای هماهنگ	نبود سیاست کلان	آشفته‌گی شناختی
اقدامات واکنشی، محدودیت رسانه‌ای	هماهنگی نسبی، کمبود فناوری	سیاست‌های کلان محدود	مدیریت تدافعی

تبیین مدل مفهومی سه‌سطحی سیاست‌گذاری دفاع شناختی ج.ا.ایران

برای تحقق سناریوی مطلوب «فرماندهی هوشمند»، سیاست‌گذاری دفاع شناختی جمهوری اسلامی ایران در قالب نظم سه‌سطحی مورد بحث طراحی شد که انطباق‌پذیر، پویا، و هم‌راستا با تهدیدات شناختی آینده باشد و هدف تاب‌آوری شناختی پیگیری شود. این مدل، پیشران‌های کلیدی و کنش‌گران اصلی را در یک چارچوب منسجم پیوند می‌دهد.

این ساختار سه‌سطحی به گونه‌ای طراحی شده است که سیاست‌گذاری کلان، هماهنگی نهادی و اقدامات میدانی به صورت هماهنگ و مکمل یکدیگر عمل کنند تا نظام دفاع شناختی کشور در برابر تهدیدات مقاوم و کارآمد باشد و تاب‌آوری شناختی ایجاد شود.

شکل ۱: مدل سه سطحی سیاست دفاع شناختی

در این مدل، هر یک از سه سطح راهبردی، نهادی و عملیاتی، نقش و وظایف مشخصی در تحقق اهداف کلان دفاع شناختی دارد:

سطح راهبردی (سیاست‌گذاری کلان): هدف این سطح تعیین جهت‌گیری‌های کلان برای دفاع شناختی است که بر پیشران «اراده سیاسی نظام» متمرکز است. اقدامات اصلی شامل تدوین سند ملی دفاع شناختی با تأکید بر هویت ملی-دینی و فرماندهی یکپارچه دفاع شناختی و طراحی سیاست‌های روایی پیش‌دستانه برای تقویت مشروعیت نظام می‌باشد، مثل توسعه استراتژی ملی برای مدیریت ادراک عمومی با استفاده از تحلیل داده‌های اجتماعی. کنش‌گران اصلی این سطح، شورای عالی فضای مجازی و ستاد کل نیروهای مسلح با هدایت رهبری هستند که سیاست‌گذاری کلان را هدایت می‌کنند.

سطح نهادی (هماهنگی و ظرفیت‌سازی): ایجاد هماهنگی بین نهادهای مختلف و توسعه زیرساخت‌های دیجیتال محل تأکید این سطح است و پیشران اصلی آن «پیشرفت فناوری‌های شناختی» است. اقدامات مهم شامل تشکیل شورای عالی دفاع شناختی برای یکپارچه‌سازی اقدامات امنیتی، رسانه‌ای و فرهنگی و توسعه سامانه‌های تحلیل داده و رصد روایت‌های تخریبی است. مثل ایجاد قرارگاه جنگ شناختی با همکاری سازمان پدافند غیرعامل و وزارت اطلاعات و دیگر نهادهای مسئول برای رصد و مقابله با کمپین‌های رسانه‌ای دشمن است. کنش‌گران این سطح، سازمان پدافند غیرعامل، وزارت اطلاعات و ستاد کل نیروهای مسلح هستند که وظیفه هماهنگی و ظرفیت‌سازی را بر

عهده دارند. سطح نهادی (واسط) شامل نقش‌آفرینی نهادهای اطلاعاتی-امنیتی، ساختارهای هماهنگی رسانه‌ای، سامانه افکارسنجی و تحلیل روایت و... است.

سطح عملیاتی (اقدامات میدانی): هدف در اینجا، اجرای اقدامات اقناعی، رسانه‌ای و فرهنگی مهندسی روایت برای تقویت تاب‌آوری شناختی جامعه و خنثی‌سازی تهدیدات شناختی است. اقداماتی مثل روایت‌سازی ایجابی و پلتفرم‌های آنلاین و رصد و تحلیل روایت‌های دشمن با استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی را شامل می‌شود. نمونه عملیاتی این سطح، راه‌اندازی سامانه رصد مبتنی بر هوش مصنوعی برای شناسایی شایعات و تحریف‌های رسانه‌ای و پاسخ سریع با محتوای ویدئویی بومی است. کنش‌گران در اینجا، شامل رسانه ملی، حوزه‌های علمیه، وزارت آموزش و پرورش و پلتفرم‌های دیجیتال و دیگر ذی‌ربطان هستند که به اجرای مستقیم سیاست‌ها می‌پردازند.

چنین مدلی، عناصر اصلی سیاست دفاع شناختی را در قالبی منسجم ترسیم کرده و پیوند میان پیشران‌ها، کنش‌گران، اقدامات و پیامدهای مورد انتظار را در هر سطح نشان می‌دهد. در جدول ۱۱، خلاصه طراحی مدل مفهومی سه‌سطحی برای تحقق سناریوی «فرماندهی هوشمند» ارائه شده است:

جدول ۱۱: خلاصه مدل مفهومی سه‌سطحی سیاست‌گذاری دفاع شناختی

سطح	اهداف و کارکردها	مؤلفه‌های کلیدی	کنش‌گران اصلی
راهبردی	تدوین جهت‌گیری‌های کلان، تقویت اراده سیاسی، سیاست‌گذاری آینده‌محور	اراده سیاسی نظام، سند ملی دفاع شناختی، سیاست‌گذاری روایی پیش‌دستانه	رهبری، شورای عالی فضای مجازی، ستاد کل نیروهای مسلح، و...
نهادی	هماهنگی نهادها، ظرفیت‌سازی، ایجاد ساختارهای پاسخگو	حکمرانی داده و زیرساخت، فرماندهی جنگ شناختی، هماهنگی نهادی	سازمان پدافند غیرعامل، وزارت اطلاعات، شورای عالی دفاع شناختی (پیشنهادی)، و..
عملیاتی	اجرای اقدامات میدانی، تقویت تاب‌آوری شناختی، خنثی‌سازی تهدیدات	تولید محتوای بومی، ارتقاء سواد رسانه‌ای، رصد روایت‌های تخریبی، مهندسی افکار عمومی	رسانه ملی، حوزه‌های علمیه، پلتفرم‌های دیجیتال، وزارت آموزش و پرورش، و..

این مدل‌سازی، چارچوبی کاربردی برای طراحی سیاست‌های ملی در حوزه جنگ شناختی و تبدیل تحلیل‌های آینده پژوهی به برنامه‌ها و سیاست‌های عملیاتی در حوزه دفاع شناختی است.

برای عملیاتی کردن این مدل سیاست‌گذاری دفاع شناختی، یک چرخه سیاست‌گذاری بازخوردی هم طراحی شده است که با ویژگی‌های جنگ شناختی و بافتار بومی ایران منطبق است. این چرخه که بر اساس مبنای نظری پژوهش و اقتباس از دیدگاه‌های متنوعی که درباره مراحل چرخه سیاست‌گذاری و تعداد آن وجود دارد، بازطراحی شده است، پنج مرحله اصلی دارد:

۱. **رصد و شناسایی تهدیدات شناختی** که شامل شناسایی منابع و روش‌های نفوذ دشمن و همچنین تحلیل رفتارهای اجتماعی و رسانه‌ای است. در این مرحله، تهدیدات شناختی مانند شایعات شبکه‌های اجتماعی، عملیات روانی، و روایت‌سازی‌های تخریبی با استفاده از ابزارهای فناوری پیشرفته (مانند هوش مصنوعی رصدگر) شناسایی می‌شوند. برای مثال، رصد کمپین‌های هدفمند در پلتفرم‌های داخلی مانند ایتا و آپارات یا خارجی مانند تلگرام و اینستاگرام و ایکس، به تشخیص سریع تهدیدات کمک می‌کند. پیشران کلیدی این مرحله، پیشرفت فناوری است.

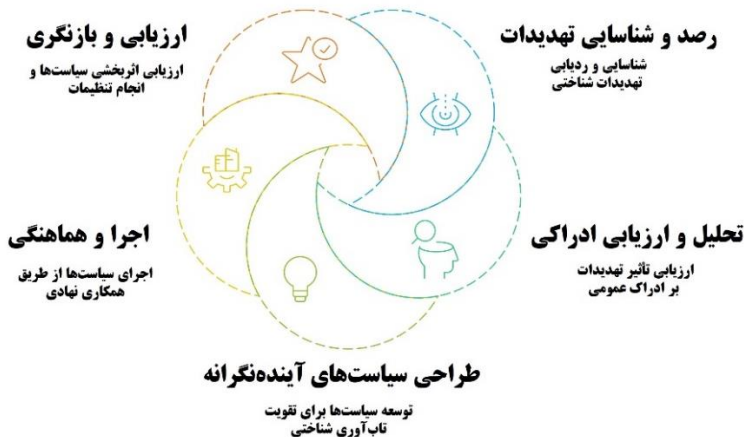
۲. **تحلیل و ارزیابی ادراکی**، که در این مرحله «تحلیل روایت‌ها و الگوهای نفوذ» انجام می‌گیرد؛ به این صورت که روایت‌های مختلفی که ممکن است بر روی افکار عمومی تأثیر بگذارند و الگوهای نفوذ با بهره‌گیری از تحلیل داده‌ها و با در نظر گرفتن ارزش‌های اسلامی-ایرانی مورد بررسی قرار می‌گیرند. در اینجا، داده‌های جمع‌آوری‌شده با روش‌های تحلیل مضمون (براون و کلارک، ۲۰۰۶) و ابزارهای کمی مانند میک‌مک (گودت، ۲۰۰۶) بررسی می‌شوند تا نقاط آسیب‌پذیر ادراکی جامعه شناسایی شوند. مثلاً، تحلیل تأثیر شایعات بر اعتماد عمومی به نهادهای حکومتی. این مرحله با تکیه بر پیشران انسجام اجتماعی، به درک عمیق‌تر از اثرات تهدیدات کمک می‌کند.

۳. **طراحی سیاست‌های آینده‌نگرانه** که شامل طراحی اقدامات امنیتی، فرهنگی و رسانه‌ای مثل تولید محتوای بومی به منظور تقویت هویت ملی از است. پیشران کلیدی این مرحله اراده سیاسی است که با تکیه بر اراده سیاسی، سیاست‌های کلان برای تقویت تاب‌آوری شناختی طراحی می‌شوند. این سیاست‌ها شامل تقویت روایت‌های ملی مبتنی بر هویت اسلامی-ایرانی و ایجاد برنامه‌های سواد رسانه‌ای

است. برای نمونه، طراحی کمپین‌های رسانه‌ای در صداوسیما برای مقابله با روایت‌های خارجی.

۴. **اجرا و هماهنگی**، که سیاست‌های طراحی شده از طریق همکاری نهادهایی مانند رسانه ملی، وزارت اطلاعات، و سازمان‌های فرهنگی اجرا می‌شوند. ایجاد شورای عالی دفاع شناختی برای هماهنگی بین‌سازمانی و تخصیص منابع، نمونه‌ای عملیاتی است. پیشران کلیدی: هماهنگی نهادی.

۵. **ارزیابی و بازنگری** که اثربخشی سیاست‌ها با استفاده از شاخص‌های ادراکی و معیارهایی مانند کاهش نفوذ شایعات یا افزایش اعتماد عمومی ارزیابی می‌شود. بازخوردهای این مرحله به رصد مجدد و بهبود چرخه منجر می‌شود. بازنگری و به‌روزرسانی سیاست‌ها بر اساس بازخوردهای دریافتی و تغییرات شرایط محیطی انجام می‌شود. برای مثال، ارزیابی کمپین‌های سواد رسانه‌ای در مدارس و مساجد. پیشران کلیدی این مرحله، انسجام اجتماعی و اراده سیاسی است.

شکل ۲: چرخه سیاست‌گذاری دفاعی شناختی

رویکرد انعطاف‌پذیر این چرخه بازخوردی، امکان اصلاح و سازگاری مستمر سیاست‌ها با شرایط پویای تهدیدات شناختی در ایران را فراهم کرده و به تقویت نظام دفاع شناختی ایران کمک می‌کند.

مدل سه سطحی سیاست گذاری دفاع شناختی پیشنهادی این پژوهش، با تلفیق نظریه های کلاسیک و معاصر و انطباق آن ها با بافتار بومی ایران، چارچوبی کاربردی برای مقابله با تهدیدات شناختی ارائه می دهد. این مدل با تکیه بر اسناد بالادستی مانند سند راهبردی فضای مجازی (۱۳۹۹) و ارزش های اسلامی-ایرانی، پاسخ گوی تحولات پرشتاب فناوری، مانند گسترش اطلاعات جعلی و دست کاری الگوریتمی در شبکه های اجتماعی، است.

در سطح راهبردی، مدل با الهام از نظریه قدرت نرم (نای، ۲۰۰۴) بر تقویت روایت های ملی تأکید دارد. برای مثال، طراحی کمپین های رسانه ای مبتنی بر هویت اسلامی-ایرانی می تواند اعتماد عمومی را در برابر روایت های تخریبی تقویت کند. این رویکرد با نظریه روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳) تکمیل می شود، که در سطح عملیاتی، تولید محتوای بومی و جذاب، مانند ویدئوهای کوتاه در پلتفرم های داخلی، را برای خنثی سازی شایعات پیشنهاد می دهد.

نظریه هویت اجتماعی (تاجفل و ترنر، ۲۰۰۴) نقش کلیدی در تقویت پیشران «انسجام اجتماعی» ایفا می کند. در ایران، ارزش های فرهنگی مانند احترام به سنت و وفاداری به هویت ملی-دینی، سپری در برابر جنگ های شناختی هستند (مقتدایی و ازغندی، ۱۳۹۵؛ شاه محمدی و فاطمی، ۱۴۰۳). برای نمونه، برنامه های آموزشی در مساجد یا رسانه ملی می توانند با تأکید بر این ارزش ها، مقاومت جامعه را در برابر عملیات روانی افزایش دهند (مقدسی و همکاران، ۱۴۰۱). این یافته با مطالعات جهانی همخوانی دارد که نشان می دهند بنیان های فرهنگی، انسجام اجتماعی را تقویت می کنند (هایت و جوزف، ۲۰۰۴). در سطح نهادی، نظریه نهادی گرایی (پیترز، ۲۰۲۱) بر هماهنگی بین سازمانی تأکید دارد. ایجاد ساختارهایی مانند شورای عالی دفاع شناختی، که رسانه ملی، وزارت اطلاعات، نیروهای مسلح، آموزش و پرورش، و همه سازمان های فرهنگی را بسیج و یکپارچه کند، می تواند اجرای سیاست ها را کارآمدتر کند. همچنین، رویکرد آینده پژوهی (گوده، ۲۰۰۶) با طراحی سناریوهای محتمل، امکان پیش بینی تهدیدات، مانند گسترش اطلاعات جعلی، و انتشار روایت های تخریبی را فراهم می کند.

تطبیق این مدل با نمونه های جهانی، مانند تجربه تایوان در برابر جنگ شناختی چین (هونگ، ۲۰۲۲) یا ساختارهای فرماندهی شناختی در ایالات متحده (ناتو، ۲۰۲۰)، نشان می دهد که تمرکز بر فناوری های پیشرفته، مانند هوش مصنوعی برای تحلیل داده های

اجتماعی، و تولید روایت‌های مسلط، در مدیریت ادراک عمومی مؤثر است. با این حال، نوآوری این مدل در بومی‌سازی این راهبردها با ارزش‌های ایرانی است، که آن را از مدل‌های غربی متمایز می‌کند.

در نهایت، این مدل راهکاری جامع برای تقویت تاب‌آوری شناختی است که با تأکید بر اراده سیاسی، فناوری بومی، و هویت ملی-دینی، می‌تواند به تحقق سناریوی مطلوب «فرماندهی هوشمند» و ایجاد بازدارندگی مؤثر در برابر تهدیدات شناختی کمک کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش، طراحی مدل سه‌سطحی سیاست‌گذاری دفاع شناختی برای جمهوری اسلامی ایران بود که از مسیر شناسایی پیشران‌های کلیدی (اراده سیاسی، پیشرفت فناوری، هماهنگی نهادی، و انسجام اجتماعی) و توسعه سناریوهای آینده‌محور («فرماندهی هوشمند»، «واگرایی پیشرفته»، «آشفستگی شناختی»، و «مدیریت تدافعی») به این هدف دست یافت. یافته‌ها نشان داد که سناریوی «فرماندهی هوشمند» با تکیه بر اراده سیاسی قوی و فناوری‌های پیشرفته، بهترین ظرفیت را برای تقویت تاب‌آوری شناختی و بازدارندگی در برابر تهدیدات رسانه‌ای دارد.

این نتایج با مطالعات جهانی هم‌خوانی دارد. برای مثال، مطالعات روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳) نشان می‌دهند که روایت‌های بومی منسجم می‌توانند ادراک عمومی را در برابر جنگ‌های شناختی مقاوم کنند. همچنین، مطالعات اخلاقی (گراهام و همکاران، ۲۰۱۳) بر نقش ارزش‌های فرهنگی، مانند وفاداری و سنت در ایران، در تقویت انسجام اجتماعی تأکید دارند. نظریه نهادی‌گرایی (پیترز، ۲۰۲۱) نیز اهمیت هماهنگی سازمانی، مانند تشکیل شورای عالی دفاع شناختی، را برجسته می‌کند. از سوی دیگر، مطالعات فناوری‌محور (زوبوف، ۲۰۱۹) نشان می‌دهند که سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال بومی، مانند سامانه‌های رصد اطلاعات جعلی، برای مقابله با تهدیدات شناختی ضروری‌اند.

مدل پیشنهادی با مطالعات سیاست‌گذاری که اراده سیاسی را محور هماهنگی سیاست‌های کلان می‌دانند همسو است (پارسونز، ۱۹۹۵) و بر تعهد رهبری نظام به تدوین سند ملی دفاع شناختی تأکید دارد. همچنین، با مطالعات استراتژیک (زوابلسون، ۲۰۲۳) هم‌خوانی دارد که خواستار تغییر ساختاری و نگرشی در نحوه طراحی و اجرای

تصمیمات نظامی و انعطاف‌پذیری در تصمیم‌گیری‌های دفاعی در محیط‌های پیچیده هستند. این امر بر اهمیت فرماندهی هوشمند یکپارچه در دفاع شناختی ایران تأکید دارد تا بتوان با پیچیدگی‌های امروز و آینده بهتر روبرو شد.

به لحاظ نوآوری هم پژوهش حاضر در چند محور فراتر از پیشینه پژوهش رفته است:

✓ بهره‌گیری از تحلیل مضمون و سناریونگاری راهبردی برای شناسایی پیشران‌ها و سناریوها.

✓ طراحی مدل سه‌سطحی متناسب با ساختار حکمرانی ایران.

✓ ارائه چرخه سیاست‌گذاری پویا برای دفاع شناختی.

✓ تلفیق ارزش‌های اسلامی-ایرانی در سیاست‌گذاری شناختی، مانند تأکید بر هویت ملی-دینی.

برخلاف مطالعات غربی که بر تهدیدات خارجی و عملیات روانی دشمن تمرکز دارند، این مدل علاوه بر دفاع واکنشی، بر تقویت ظرفیت‌های درونی، مانند سیاست‌گذاری روایی بومی و سواد شناختی، تأکید دارد. این رویکرد، دفاع شناختی را به‌عنوان بخشی از مدیریت فعال افکار عمومی تعریف می‌کند.

مدل سه‌سطحی با تلفیق نظریه‌های قدرت نرم (نای، ۲۰۰۴)، روایت راهبردی (میسکیمون و همکاران، ۲۰۱۳)، هویت اجتماعی (تاجفل و ترنر، ۲۰۰۴)، نهادی‌گرایی (پیترز، ۲۰۲۱)، و آینده‌پژوهی (گودت، ۲۰۰۶) چارچوبی منسجم ارائه می‌دهد. در سطح راهبردی، تدوین سند ملی دفاع شناختی با اسناد همسو است. در سطح نهادی، تشکیل شورای عالی دفاع شناختی و تقویت همکاری بین نهادهای امنیتی و رسانه‌ای، نقص‌های هماهنگی را برطرف می‌کند. در سطح عملیاتی، تولید محتوای بومی و ارتقای سواد رسانه‌ای، انسجام اجتماعی را تقویت می‌کند و به مقاومت در برابر عملیات روانی دشمن کمک می‌کند.

تحلیل سناریوها نشان داد که فقدان اراده سیاسی یا فناوری پیشرفته، مانند سناریوهای «آشفستگی شناختی» و «مدیریت تدافعی»، می‌تواند به کاهش اعتماد عمومی و نفوذ روایت‌های متخاصم منجر شود. برای مثال، بدون زیرساخت‌های دیجیتال پیشرفته، کمپین‌های رسانه‌ای دشمن تأثیرات مخربی دارند (زوبوف، ۲۰۱۹). این یافته ضرورت سرمایه‌گذاری در فناوری‌های بومی و تقویت هماهنگی نهادی را برجسته می‌سازند.

علی‌رغم وجوه نوآورانه، دسترسی محدود به داده‌های عملیاتی محرمانه و عدم بررسی پیشران‌های فرعی، مانند عوامل اقتصادی، از محدودیت‌های پژوهش بود که پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی مورد توجه قرار گیرد.

از نظر کاربردی، این مدل به سیاست‌گذاران امکان می‌دهد تا با اولویت‌بندی پیشران‌های کلیدی (اراده سیاسی، فناوری پیشرفته، هماهنگی نهادی، انسجام اجتماعی)، سیاست‌های پویا طراحی کنند و سناریوهای آینده را مدیریت کنند. برای مثال، در واکنش به کمپین‌های تخریبی در شبکه‌های اجتماعی، می‌توان اینگونه عمل کرد که:

- در سطح راهبردی، سیاست‌های روایی برای تقویت هویت ملی تدوین کرد؛
- در سطح نهادی، همکاری بین رسانه ملی و نهادهای اطلاعاتی را تقویت نمود؛
- در سطح عملیاتی، از سامانه‌های بومی (مثل توسعه هوش مصنوعی)، شایعات را رصد و خنثی و محتوای ایجابی تولید کرد.

در هر حال، این پژوهش نشان داد که سیاست دفاع شناختی نه فقط مجموعه‌ای از واکنش‌های امنیتی، بلکه نوعی ساخت اجتماعی-فرهنگی-سیاسی برای شکل‌دادن به انسجام اجتماعی، پایداری نظام سیاسی، و مدیریت ادراک عمومی در میدان جنگ‌های نرم و شناختی است. تدوین این سیاست نیازمند اراده سیاسی، نهادهای چابک، و مشارکت نخبگان حوزه‌های دفاعی، امنیتی، رسانه‌ای، اجتماعی، فرهنگی، علمی و فناوری است.

مدل سه‌سطحی پیشنهادی ما، با تمرکز بر پیشران‌های کلیدی و چرخه سیاست‌گذاری پویا، چارچوبی جامع و کاربردی برای تقویت امنیت شناختی ایران ارائه می‌دهد. این مدل با تأکید بر اراده سیاسی، بر هماهنگی نهادی، تولید محتوای بومی و فناوری بومی و هویت ملی-دینی، به تحقق سناریوی «فرماندهی هوشمند» کمک می‌کند.

انطباق با ارزش‌های اسلامی-ایرانی و اسناد بالادستی، از این مدل، ابزاری کارآمد برای سیاست‌گذاران در راستای ارتقای تاب‌آوری شناختی و مدیریت ادراک عمومی در میدان جنگ‌های نرم ارائه می‌دهد. به طبع، اجرای آزمایشی مدل در مواردی مثل کمپین‌های رسانه‌ای خاص می‌تواند به ارزیابی اثربخشی و اصلاح ضعف‌های احتمالی مدل کمک کند.

توصیه‌های کلیدی برای سیاست‌گذاران دفاعی

- تدوین سند سیاست ملی دفاع شناختی با مشارکت نهادهای حاکمیتی، مدنی، رسانه‌ای و علمی

- ایجاد فرماندهی هوشمند یکپارچه جنگ شناختی برای هماهنگی در سطح ملی
- توسعه همکاری‌های بین‌نهادی با ایجاد ساختارهایی مانند شورای عالی دفاع شناختی.
- تقویت زیرساخت‌های فناوری شناختی بومی با سرمایه‌گذاری مشترک در حوزه هوش مصنوعی، کلان‌داده و علوم شناختی و بلاک‌چین برای امنیت سایبری
- توانمندسازی شناختی جامعه از طریق برنامه‌های سواد رسانه‌ای، آموزش انتقادی و تقویت هویت ملی

تشکر و قدردانی

از همکاری و همراهی اساتید، کارشناسان و پژوهشگران حوزه دفاعی و رسانه‌ای، بخصوص عزیزانی که در تشکیل میز خبرگی این پژوهش ما را یاری کردند و با مشارکت و ارائه دیدگاه‌های علمی خود به غنای این پژوهش کمک کردند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

تضاد منافع:

نویسندگان تصریح می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منفعی در انجام این پژوهش وجود ندارد.

منابع:

- ابراهیمی کوشالی، حسین، و دیگران. (۱۳۹۹). رویکرد آینده پژوهانه در ترسیم سناریوهای مدیریت و هدایت راهبردی افکار عمومی جامعه ایران در افق ۱۴۱۰. فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۴(۱۶). (URL: <https://issk.sndu.ac.ir>)
- احمدی، ف. (۱۴۰۰). رسانه‌ها و تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌الملل. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، ۳(۱)، ۱۲-۳۶. (URL: https://pkn.isu.ac.ir/article_76417.html)
- آشتیانی، محمدرضا، شکوهی، حسین، بیک‌بیلندی، علی‌اصغر، امیری، سعید، رحمانی، مهدی، فکوری، فرهاد و جوادی علمی، مصطفی. (۱۴۰۴). تبیین ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی. مطالعات دفاعی استراتژیک، ۲۳(۹۹)، ۱۷۱-۱۹۸. (URL: <https://sds.sndu.ac.ir/article>)
- اقدامی تطفی، داریوش و رضایی کلد، مهدی. (۱۴۰۳). تدوین راهبردهای مقابله با جنگ شناختی مردم محور. راهبرد دفاعی، ۲۲(۸۵). (DOI: [20.1001.1.17351723.1403.22.85.4.0](https://doi.org/10.17351/723.1403.22.85.4.0))
- پیمانیان، ا.ح.، و پیمانیان، م.ح. (۱۴۰۳). پارادایم‌ها، مکاتب و نظریه‌های جنگ شناختی. در دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگهای آینده با رویکرد شناختی. (URL: <https://civilica.com/doc/2172903>)

- جعفریان جزئی، محمد و دهقانی چلان، زهرا، (۱۴۰۳)، لزوم آموزش سواد رسانه ای به دانش آموزان مقطع ابتدایی، ضرورت گنجاندن آن در کتب درسی و ارائه مدل آموزشی پیشنهادی، اولین کنفرانس بین‌المللی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت، بندرعباس. ([URL: https://civilica.com/doc/2245494](https://civilica.com/doc/2245494))
- جلیلود، محمد رضا و نبی لو، مهدی . (۱۴۰۳). مختصات نقشه راه کاربست جنگ‌شناختی در رسانه‌های نوین. بررسی‌های مدیریت رسانه. ۳(۱)، ۲۸-۳. DOI:) [10.22059/mmr.2024.376037.1077](https://doi.org/10.22059/mmr.2024.376037.1077)
- حاجی زاده، سیروس . (۱۴۰۱). تبیین زمینه‌ای، نظری، مفهومی و کاربردی جنگ شناختی مطالعه موردی روسیه. دوفصلنامه بازی جنگ، ۵(۱۰)، ۱۴۳-۱۰۳. URL:) <http://www.ijwg.ir/article>
- حسنی، مریم. (۱۴۰۲). ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای در مدارس ایران در دوره ابتدایی. سیویلیکا. (URL: <https://civilica.com/doc/1996569/>)
- رحیمی، صالح. (۱۴۰۳). جنگ‌شناختی و تهدیدهای ترکیبی در چشم‌انداز آینده: مفاهیم، ابزارها و راهکارهای پیشگیرانه. آینده پژوهی دفاعی. ۹(۳۵)، ۶۱-۹۱. DOI:) [10.22034/dfs.2024.2041829.1830](https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2041829.1830)
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای. (۱۳۹۸). سند بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (URL: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=41673>)
- مجمع تشخیص مصلحت نظام. (۱۳۸۴). سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴. (URL: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=9034>)
- شورای عالی فضای مجازی. (۱۳۹۹). سند راهبرد ملی فضای مجازی جمهوری اسلامی ایران. (URL: <https://rc.majlis.ir/fa/law/download/1751605>)
- سازمان پدافند غیرعامل. (۱۳۹۲). سند راهبردی پدافند سایبری کشور. (URL: <https://ict.mui.ac.ir/sites/ict>)
- مجمع تشخیص مصلحت نظام. (۱۳۸۹). سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل. (URL: <https://maslahat.ir/0001Lc>)
- مجمع تشخیص مصلحت نظام. (۱۳۸۹). سیاست‌های کلی نظام در امور «امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات (افتا)». (URL: <https://farsi.khamenei.ir/news-content>)
- شاملو، رضا و رضازاده، مصطفی . (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت‌بندی کارکردهای سیاسی فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی) در جنگ شناختی. راهبرد دفاعی. ۲۲(۸۵). DOI:) [20.1001.1.17351723.1403.22.85.5.1](https://doi.org/10.1001.1.17351723.1403.22.85.5.1)

- شاملو، رضا و رضازاده، مصطفی، (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت‌بندی کارکردهای سیاسی فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی) در جنگ شناختی. راهبرد دفاعی، ۲۲(۸۵). DOI: [20.1001.1.17351723.1403.22.85.5.1](https://doi.org/10.17351/22.85.5.1)
- شاه محمدی، م. و فاطمی، س.د. (۱۴۰۳). نقش جنگ شناختی در بحرانهای اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه شناخت پژوهی مطالعات سیاسی، (۱). URL: <https://civilica.com/doc/2121395>
- شجاعیان، افشین و شجاعیان، علی و شجاعی، جلال، (۱۴۰۳). الگوی فرآیندی بازی جنگ در فرماندهی و کنترل جنگهای شناختی، دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ های آینده با رویکرد شناختی، تهران. URL: <https://civilica.com/doc/2172869>
- شفائی، محمد، (۱۴۰۲)، توسعه روش های جدید هوش مصنوعی برای تجزیه و تحلیل داده های علوم شناختی، اولین همایش ملی مهارت های نو در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران. URL: <https://civilica.com/doc/2028519>
- صلواتیان، سیاوش، صلواتیان، سیدبشیر، و معتضدی، سینا. (۱۳۹۵). طراحی الگوی آموزش سواد رسانه‌ای به نوجوانان. مطالعات برنامه ریزی آموزشی، ۵(۱۰)، ۷۵-۷۸. DOI: [10.22080/eps.2017.1615](https://doi.org/10.22080/eps.2017.1615)
- علیزاده گرچی، مصطفی و سیدی، سعید، (۱۴۰۳). «تبیین جنگ شناختی از منظر رهبران، مدیران و فرماندهان نظامی»، دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، تهران. URL: <https://civilica.com/doc/2172851>
- علیزاده، ع. ر. (۱۴۰۰). راهکارهای ارتقای اعتماد مخاطب به رسانه ملی. فصلنامه علمی امنیت ملی، ۱۱(۴۲). URL: <https://ns.sndu.ac.ir/article>
- فرهادی، علی، حامدی سنجابی، علیرضا و تبرزد، محمدسعید، (۱۴۰۳). ارائه الگوی پادشکنندگی شناختی نیروهای مسلح ج.ا.ایران در مقابله با جنگ شناختی دشمن. فصلنامه نگرش مدیریت راهبردی، ۲(۴)، ۱۷۷-۲۰۲. URL: <https://pmr.sndu.ac.ir/article>
- فرهادی، علی، حامدی سنجابی، علیرضا، و تبرزد، محمدسعید. (۱۴۰۳). ارائه الگوی پادشکنندگی شناختی نیروهای مسلح ج.ا.ایران در مقابله با جنگ شناختی دشمن. فصلنامه نگرش مدیریت راهبردی، ۲(۴)، ۱۷۷-۲۰۲. URL: <https://pmr.sndu.ac.ir/>
- فصیحی، یوسف، داداندیش، پروین، و اکبری نوری، رضا. (۱۴۰۲). سرمایه اجتماعی و بازتولید قدرت نرم رسانه‌ای صداوسیما در حوزه عملکرد دولت در دوران بحران همهگیری کرونا. مطالعات قدرت نرم، ۱۳(۲). URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/>
- عراقی، عبدالله، بیدگلی، محمد و رجبی ده برزوئی، اصغر. (۱۴۰۱). واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه های قرآن. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۸(۴)، ۴۳-۱۶۲. DOI: [20.1001.1.25883674.1401.8.4.7.6](https://doi.org/10.1001.1.25883674.1401.8.4.7.6)

- قاسمی، علی‌اصغر و ابراهیم‌آبادی، غلامرضا. (۱۳۹۰). نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران. *فصلنامه علمی راهبرد*. ۲۰(۲). (DOI: [20.1001.1.10283102.1390.20.2.3.0](https://doi.org/10.10283102.1390.20.2.3.0))
- قاسمی، سعید؛ بای، عبدالرضا و مطلبی، مسعود. (۱۳۹۹). الگوی مطلوب سیاست‌گذاری رسانه‌ای جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با جنگ رسانه‌ای آمریکا. *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*. ۳۳(۴). (DOI: [10.30510/psi.2021.297918.2075](https://doi.org/10.30510/psi.2021.297918.2075))
- کریمی، ب. (۱۴۰۱). بررسی نقش رسانه‌های استانی در تقویت مولفه‌های هویت ملی: با تأکید بر صدا و سیما. *مازندران. فصلنامه مطالعات فرهنگی*. ۱۰(۳)، ۱۰۰-۱۲۵. (URL: <https://ensani.ir/fa/article/>)
- کشاورز مقدم، الهام، و میرزایی، عزت‌اله. (۱۴۰۳). جنگ شناختی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران. *سیاست دفاعی*. ۳۳(۱۲۸)، ۱۵۹-۱۸۵. (DOI: [20.1001.1.10255087.1403.33.128.6.1](https://doi.org/20.1001.1.10255087.1403.33.128.6.1))
- محمدی فاتح، اصغر، آروند، حمید و جوکار، علی. (۱۴۰۳). تأملی در بنیان‌های نظری جنگ شناختی بر اساس روش فراترکیب. *فصلنامه نگرش مدیریت راهبردی*. ۴(۲)، ۷۱-۱۱۸. (DOI: [20.1001.1.30605865.1403.2.4.3.7](https://doi.org/20.1001.1.30605865.1403.2.4.3.7))
- مرادی، وحید و احمدی، مسلم، ۱۴۰۳، تهدیدات نوظهور جنگ شناختی مدرن، دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی، تهران. (DOI: <https://civilica.com/doc/2172865>)
- مفخمی شهرستانی، ح.، فراهانی، ر.، & فراهانی، م. (۱۴۰۳). نقش فضای مجازی در شکلگیری جنگ شناختی. *دومین همایش ملی فرماندهی و مدیریت در جنگ‌های آینده با رویکرد شناختی*. (URL: <https://civilica.com/doc/2172846>)
- مقتدائی، مرتضی، ازغندی، علیرضا. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. *علوم سیاسی*. ۱۲(۳۴)، ۷-۲۶. (URL: <https://sanad.iau.ir/Journal/psq>)
- مقدسی لیچاهی، امیرحسین و قاسمی پیر بلوطی، اکبر. (۱۴۰۱). مدیریت مقاومت فرهنگی: راهکار مقابله با جنگ شناختی ادراکی، دومین همایش ملی ایده‌های کاربردی در علوم تربیتی، روانشناسی و مطالعات فرهنگی، بوشهر. (URL: <https://civilica.com/doc/1552513>)
- وحدانی‌نیا، ولی‌اله. (۱۴۰۳). «سیاست‌گذاری جنگ شناختی؛ گذار از فرماندهی و کنترل به رهبری چندکشگری». مقاله ارائه‌شده در همایش ملی فرماندهی و کنترل جنگ شناختی. تهران: دانشگاه دافوس. ۱۴۰۳.
- یاری، م. (۱۴۰۰). جنگ شناختی و چالش هویتها. *نورمگز*، شماره ۶۷، صفحات ۱۸-۲۳. (URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1808485>)
- یوسفوند، یعقوب، تشکری پور، احمد، ملکی کرم‌آبادی، محمدمهدی و مقدم، علیرضا. (۱۴۰۳). بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم

- رهبری (مدظله‌العالی)، با تأکید ارائه الگو. *مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*. ۱۴(۵۵)، ۲۴۱-۲۷۲. DOI: [/20.1001.1.24234621.1403.14.55.9.1](https://doi.org/10.1001.1.24234621.1403.14.55.9.1)
- یوسفی، اشکان، درویشی سه تلانی، فرهاد، کشاورز ترک، عین‌الله، خالقی، علی، و قاسمی، حاکم. (۱۴۰۲). ملاحظات و بایسته‌های سیاست‌گذاری رسانه‌های جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۱۴ با رویکرد آینده‌نگاری راهبردی. *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، ۴۸(۳). URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1516791>
- Ahmadi, F. (2021). Media and the strengthening of the soft power of the Islamic Republic of Iran in the international arena. *Scientific Research Quarterly of the Institute for Educational Studies*, 3(1), 12-36. [in Persian] URL: https://pkn.isu.ac.ir/article_76417.html
- Akabuike, Nkiruka & Maria-Assumpta, Akabuike. (2024). Cyber Security Threats and Digital Governance: An Evolving Landscape. A paper presented at the 2nd SBS International Conference held at Federal Polytechnic Oko on 7th November 2024. URL: <https://www.researchgate.net/publication/385885263>
- Alizadeh Gorji, M., & Sidi, S. (2024). Explaining cognitive warfare from the perspective of leaders, managers, and military commanders. In the *Second National Conference on Command and Management in Future Wars with a Cognitive Approach*, Tehran. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2172851>
- Alizadeh, A. R. (2021). Strategies to enhance audience trust in national media. *National Security Scientific Quarterly*, 11(42). [in Persian] URL: https://ns.sndu.ac.ir/article_1722
- Araqi, A., Bidgoli, M., & Rajabi Dehbazuei, A. (2022). Investigating the objectives of the enemy's cognitive warfare and resilience strategies with emphasis on Quranic teachings. *Scientific Quarterly of Sacred Defense Studies*, 8(4), 43-162. [in Persian] DOI: [10.1001.1.25883674.1401.8.4.7.6](https://doi.org/10.1001.1.25883674.1401.8.4.7.6)
- Ariton, Lorina. (2025). *Cognitive Warfare in the Digital Age: Implications for EU Security Policy*. International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION. 31. 1-9. DOI: [10.2478/kbo-2025-0001](https://doi.org/10.2478/kbo-2025-0001).
- Ashtiani, M. R., Shokouhi, H., Beik-Bilandi, A. A., Amiri, S., Rahmani, M., Fakouri, F., & Javadi Elmi, M. (2025). Explaining the dimensions and components of cognitive warfare. *Strategic Defense Studies*, 23(99), 171-198. [in Persian] URL: https://sds.sndu.ac.ir/article_3434
- Banha, F. M., Flores, A., & Coelho, L. (2022). A New Conceptual Framework and Approach to Decision Making in Public Policy. *Knowledge*, 2(4), 539-556. DOI: <https://doi.org/10.3390/knowledge2040032>
- Bernal, A., Carter, C., Singh, I., Cao, K., and Madreperla, O. (2020). *Cognitive Warfare - An Attack on Thought and Truth*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University. URL: <https://www.innovationhub-act.org/sites/>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. DOI: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)

- Claverie, Bernard. (2025). Cognitive warfare: The new battlefield exploiting our brains. *Polytechnique Insights*. URL: <https://www.polytechnique-insights.com/>
- CMDR Centre of Excellence. (2024). Enhancing resilience to cognitive threats. *CMDR Centre of Excellence Report*. URL: <https://cmdrcoe.org/>
- Deppe Christoph , Schaal Gary S. (2024). Cognitive warfare: A conceptual analysis of the NATO ACT cognitive warfare concept. *Frontiers in Big Data*.7. DOI: [/10.3389/fdata.2024.1452129](https://doi.org/10.3389/fdata.2024.1452129)
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., ... & Williams, M. D. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice, and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994. DOI: [10.1016/j.ijinfomgt.2019.10.002](https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.10.002)
- Ebrahimi-Koushali, H., et al. (2020). A foresight approach to scenario planning for the management and strategic guidance of public opinion in Iranian society by the horizon of 1410. *Scientific Quarterly of Strategic Management Studies in National Defense*, 4(16). [in Persian] URL: https://issk.sndu.ac.ir/article_1431
- Eghdami Tatfi, D., & Rezaei Koldeh, M. (2024). Development of strategies to counter people-centered cognitive warfare. *Defense Strategy*, 22(85). [in Persian] DOI: [20.1001.1.17351723.1403.22.85.4.0](https://doi.org/20.1001.1.17351723.1403.22.85.4.0)
- Farhadi, A., Hamedī Sanjābi, A., & Tabarzad, M. (2024). Providing a cognitive resilience model for the Armed Forces of the Islamic Republic of Iran to counter enemy cognitive warfare. *Strategic Management Perspective Quarterly*, 2(4), 177-202. [in Persian] URL: https://pmr.sndu.ac.ir/article_3447
- Fasihi, Y., Dadandish, P., & Akbari Nouri, R. (2023). Social capital and reproduction of IRIB's soft power in government performance during the COVID-19 crisis. *Soft Power Studies*, 13(2). [in Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1513389>
- Floridi, L. (2014). *The fourth revolution: How the infosphere is reshaping human reality*. Oxford University Press. URL: <https://philpapers.org/rec/FLOTFR-3>
- Freeman, B. (2013). Revisiting the Policy Cycle Association of Tertiary Education Management (ATEM) Developing Policy in Tertiary Institutions, 21 June 2013, Northern Metropolitan Institute of TAFE, Melbourne. URL: <https://www.academia.edu/3697413/>
- General Policies of Passive Defense. (2010). Expediency Discernment Council. [in Persian] URL: <https://maslahat.ir/0001Lc>
- General Policies on "Security of Production and Exchange of Information and Communications (AFTĀ)". (2010). [in Persian] URL: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=11266>
- Ghasemi, A. A., & Ebrahimabadi, G. (2011). The relationship between national identity and national unity in Iran. *Strategic Quarterly*, 20(2). URL: <https://doi.org/10.1001.1.10283102.1390.20.2.3.0> [in Persian]
- Ghasemi, S., Bay, A. R., & Matlabi, M. (2020). The ideal policy model of the Islamic Republic of Iran's media in facing the United States' media warfare. *Iranian Political Sociology Monthly*, 3(4). [in Persian]. URL: <https://doi.org/10.30510/psi.2021.297918.2075>

- Godet, M. (2006). Creating futures: Scenario planning as a strategic management tool. *Economica*. URL: <http://www.lapropective.fr/dy>
- Godet, M., & Durance, P. (2011). *Strategic foresight for corporate and regional development*. UNESCO Publishing. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark/>
- Gombar, M. (2025). Algorithmic Manipulation and Information Science: Media Theories and Cognitive Warfare in Strategic Communication. *European Journal of Communication and Media Studies*, 4(2), 1–11. DOI: [10.24018/ejmedia.2025.4.2.41](https://doi.org/10.24018/ejmedia.2025.4.2.41)
- Govindraj, C. V. (2024). Digital governance and cybersecurity: Challenges in the age of e-governance. *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, 5(1). DOI: [10.29121/shodhkosh.v5.i1.2024.4424](https://doi.org/10.29121/shodhkosh.v5.i1.2024.4424)
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 55–130. DOI: [10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4](https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4)
- Haidt, J., & Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus*, 133(4), 55–66. DOI: [10.1162/0011526042365555](https://doi.org/10.1162/0011526042365555)
- Hajizadeh, S. (2022). Theoretical, conceptual, and practical foundations of cognitive warfare: A case study of Russia. *Biannual War Game*, 5(10), 103-143. [in Persian] URL: http://www.ijwg.ir/article_171153
- Hasani, M. (2023). The necessity of media literacy education in Iranian elementary schools. *Civilica*. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/1996569/>
- Heidenreich, S., Möslein, K., & Popp, B. (2020). Foresight capabilities in emerging strategic environments. *Technological Forecasting and Social Change*, 154, Article 119977. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119977>
- Hung, T.-C., & Hung, T.-W. (2022). How China's cognitive warfare works: A frontline perspective of Taiwan's anti-disinformation wars. *Journal of Global Security Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1093/jogss/ogac016>
- Institute for the Study of War. (2025). A primer on Russian cognitive warfare. *Institute for the Study of War*. URL: <https://understandingwar.org/>
- Expediency Discernment Council. (2005). Islamic Republic of Iran Vision Document for 1404. [in Persian] URL: <https://farsi.khamenei.ir/message->
- Jafarian Jazi, M., & Dehghani Chelan, Z. (2024). The necessity of media literacy education for elementary students, the need to include it in textbooks, and a proposed educational model. *First International Conference on Applied Studies in Educational Processes*, Bandar Abbas. [in Persian] URL: <https://civilica.com/>
- Jalilvand, M. R., & Nabilou, M. (2024). Characteristics of the roadmap for applying cognitive warfare in new media. *Media Management Reviews*, 3(1), 3-28. [in Persian] URL: <https://doi.org/10.22059/mmr.2024.376037.1077>
- Jann, W., & Wegrich, K. (2017). Theories of the Policy Cycle. In *Handbook of Public Policy Analysis* (pp. 43-62). URL: <https://www.researchgate.net/pub>
- Karami, Ali., Mottaghi Dastanaei, Afshin. (2024). The European Union's approach to command and control of cognitive warfare. *Journal of European Security Research*. DOI: [10.52783/jes.7939](https://doi.org/10.52783/jes.7939)

- Karimi, B. (2022). Examining the role of provincial media in strengthening elements of national identity: With emphasis on Mazandaran Radio and Television. *Cultural Studies Quarterly*, 10(3), 100-125. [in Persian] URL: <https://ensani.ir/fa/article/395391/%>
- Keshavarz-Moghadam, E., & Mirzaei, E. (2024). Cognitive warfare against the Islamic Republic of Iran regime. *Defense Policy*, 33(128), 159-185. <https://doi.org/10.1001.1.10255087.1403.33.128.6.1> [in Persian]
- Kim, S., Lee, H., & Park, J. (2023). Harnessing ICT-enabled warfare: A comprehensive review on South Korea's military meta power. *IEEE Access*, 11, 123456-123470. DOI: [10.1109/ACCESS.2023.10474398](https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.10474398)
- Lasswell, H. D. (1956). The decision process: Seven stages of policy-making. In D. Lerner & H. D. Lasswell (Eds.), *The policy sciences* (pp. 129-139). Stanford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199646135.013.23>
- Li, J., Dai, Y., Woldearegay, T., & Deb, S. (2025). Cognitive warfare and the logic of power: reinterpreting offensive realism in Russia's strategic information operations. *Defence Studies*, 1–22. DOI: [10.1080/14702436.2025.2525207](https://doi.org/10.1080/14702436.2025.2525207)
- Libicki, M. C. (2007). *Conquest in cyberspace: National security and information warfare*. Cambridge University Press. DOI: [10.1017/CBO9780511804250](https://doi.org/10.1017/CBO9780511804250)
- Maghdisi Lichahi, E., & Ghasemi Pir Balooti, A. (2022). Management of cultural resistance: Strategies to confront perceptual cognitive warfare. In the *Second National Conference on Practical Ideas in Educational Sciences, Psychology, and Cultural Studies*, Bushehr. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/1552>
- Marjanović, A., & Smiljanic, D. (2025). Cognitive warfare: The human mind as the new battlefield. URL: <https://www.researchgate.net/>
- Miller, S. (2023). Cognitive warfare: an ethical analysis. *Ethics Inf. Technol.* 25:46. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10676-023-09717-7>
- Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2013). *Strategic narratives: Communication power and the new world order*. Routledge. URL: <https://books.google.com/books/about/Strategic>
- Miskimmon, A., O'Loughlin, B., & Roselle, L. (2017). *Forging the world: Strategic narratives and international relations*. University of Michigan Press. URL: <https://doi.org/10.3998/mpub.6504652>
- Mofakhami Shahrestani, H., Farahani, R., & Farahani, M. (2024). The role of cyberspace in shaping cognitive warfare. In the *Second National Conference on Command and Management in Future Wars with a Cognitive Approach*. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2172846>
- Moghtadaei, M., & Azghandi, A. (2016). Pathology of cultural policy-making in the Islamic Republic of Iran. *Political Science*, 12(34), 7-26. [in Persian] URL: <https://sanad.iau.ir/Journal/psq/Article/1102908>
- Mohammadi Fateh, A., Arvand, H., & Jokar, A. (2024). Reflection on the theoretical foundations of cognitive warfare based on the hyper-combination method. *Strategic Management Perspective Quarterly*, 2(4), 71-118. [in Persian] URL: <https://doi.org/10.1001.1.30605865.1403.2.4.3.7>
- Moradi, V., & Ahmadi, M. (2024). Emerging threats of modern cognitive warfare. In the *Second National Conference on Command and Management in Future*

- Wars with a Cognitive Approach*, Tehran. [in Persian] URL: <https://doi.org/10.22059/civilica.com/doc/2172865>
- National Cyber Defense Strategic Document. (2013). Passive Defense Organization. [in Persian] URL: <https://ict.mui.ac.ir/sites/ict>
 - Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs Books. URL: https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power
 - Pai, Nitin. (2024). Narrative dominance, information warfare, and the freedom to think. *CIGI Policy Brief Paper No. 6*. Centre for International Governance Innovation (CIGI). URL: <https://www.cigionline.org/documents>
 - Parsons, W. (1995). *Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis*. Edward Elgar Publishing. URL: <https://www.e-elgar.com/shop>
 - Peters, B. G. (2021). *Institutional theory in political science: The new institutionalism (4th ed.)*. Edward Elgar Publishing URL: <https://www.e-elgar.com/shop/>
 - Peymanian, A. H., & Peymanian, M. H. (2024). Paradigms, schools of thought, and theories of cognitive warfare. In the *Second National Conference on Command and Management in Future Wars with a Cognitive Approach*. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2172903>
 - Prasinou, M., Spanoudakis, G., & Koutsouris, D. (2017). Towards a Model-Driven Platform for Evidence-Based Public Health Policy Making. *International Conference on Software Engineering*, 566-571. DOI: <http://dx.doi.org/10.18293/SEKE2017-180>
 - Rahimi, S. (2024). Cognitive warfare and hybrid threats in the future outlook: Concepts, tools, and preventive strategies. *Defense Foresight*, 9(35), 61-91. <https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2041829.1830> [in Persian]
 - Reding, D. F., & Wells, B. (2022). Cognitive Warfare: NATO, COVID-19, and the Impact of Emerging and Disruptive Technologies. In R. Gill & R. Goolsby (Eds.), *COVID-19 Disinformation: A Multi-National, Whole of Society Perspective* (Advanced Sciences and Technologies for Security Applications, pp. 15-37). Springer, Cham. DOI: [10.1007/978-3-030-94825-2_2](https://doi.org/10.1007/978-3-030-94825-2_2)
 - Salvatian, S., Salvatian, S. B., & Mo'tazedi, S. (2016). Design of a media literacy education model for adolescents. *Educational Planning Studies*, 5(10), 50-75. [in Persian] URL: <https://doi.org/10.22080/eps.2017.1615>
 - Shafaei, M. (2023). Development of new artificial intelligence methods for cognitive science data analysis. *First National Conference on New Skills in Psychology and Educational Sciences*, Tehran. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2028519>
 - Shahmohammadi, M., & Fatemi, S. D. (2024). The role of cognitive warfare in social crises in the Islamic Republic of Iran. *Political Studies Cognitive Research Quarterly*, (1). [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2121395>
 - Shamlou, R., & RezaZadeh, M. (2024). Identification and prioritization of political functions of cyberspace (social networks) in cognitive warfare. *Defense Strategy*, 22(85). [in Persian] DOI: [20.1001.1.17351723.1403.22.85.5.1](https://doi.org/10.17351/22.85.5.1)

- Shojaian, A., Shojaian, A., & Shojaei, J. (2024). Process model of war gaming in the command and control of cognitive wars. In the *Second National Conference on Command and Management in Future Wars with a Cognitive Approach*, Tehran. [in Persian] URL: <https://civilica.com/doc/2172869>
- Supreme Council of Cyberspace. (2020). National Cyber Space Strategy of the Islamic Republic of Iran. [in Persian] URL: <https://rc.majlis.ir/fa/law/download/1751605>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press. DOI: [10.4324/9780203505984-16](https://doi.org/10.4324/9780203505984-16)
- The Second Step of the Islamic Revolution Document. (2019). Office for the Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Khamenei. [in Persian] URL: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=41673>
- Vahdani-Nia, V. (2024). Cognitive warfare policy-making: Transition from command and control to multi-actor leadership. Paper presented at the National Conference on Command and Control of Cognitive Warfare, Tehran, Darius University. [in Persian]
- Wasinger, M. (Ed.). (2024). *Aspects of cognitive warfare* [Special issue]. The Defence Horizon Journal. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE). URL: <https://tdhj.org/wp-content/>
- Yari, M. (2021). Cognitive warfare and identity challenges. *Noormags*, Issue 67, 18-23. [in Persian]. URL: <https://www.noormags.ir/view>
- Yousefi, A., Darvishi Satelani, F., Keshavarz Tork, A., Khaleghi, A., & Ghasemi, H. (2023). Considerations and necessities of media policy-making of the Islamic Republic of Iran in the horizon 1414 with a strategic foresight approach. *Islamic Revolution Research Quarterly*, 48(3). [in Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1516791>
- Yousefvand, Y., Tashakripour, A., Maleki Kermabadi, M. M., & Moghadam, A. (2024). Essentials for the effectiveness of the Jihad-e-Tebyin in soft and cognitive warfare in the defensive thought of the Supreme Leader (may his shadow be prolonged): Emphasizing the presentation of a model. *Interdisciplinary Strategic Knowledge Studies*, 14(55), 241-272. [in Persian] URL: <https://doi.org/10.1001.1.24234621.1403.14.55.9.1>
- Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. PublicAffairs. URL: <https://raggeduniversity.co.uk/>
- Zweibelson, B. (2023). *Beyond the pale: Designing military decision-making anew*. Air University Press. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/>